

IRIS

2/23

ročník 21 | číslo 2 | jaro – léto 2023
NEPRODEJNÉ

09 | **Zpět do
karbonu**

12 | **Stromy
s pamětí**

13 | **Pan
Zamenis**

KNIŽNÍ PODOBA EXPEDIC ZA POZNÁNÍM SLAVNOSTNĚ POKŘTĚNA

Ke 20 letům existence čtvrtletníku IRIS, časopisu o Zoologické a botanické zahradě města Plzně, přírodě západních Čech a ekologii, vznikly dvě reprezentační dárkové publikace. Jedna je knižním souhrnem cestopisných reportáží, které vyšly postupně od roku 2003 v rubrice Expedice za poznáním, druhá potom představuje unikátní a zajímavé přírodní lokality západních Čech. Prvá z jmenovaných měla slavnostní veřejný křest u příležitosti oslavy Dne Země. Hlavním hostem byl náměstek primátora města Plzně Bc. Aleš Tolar (na fotografii vlevo). O hudební doprovod se postarala jedinečná kapela hrající na dechové nástroje vlastní výroby Soubor brdských trubačů.

Čtenář v knize najde na bezmála 190 stranách 65 cestopisů s výjimkou Arktydy ze všech světadílů od 29 autorů. Další spolutvůrci knihy se podíleli fotograficky. Většina z nich jsou pracovníky nebo spolupracovníky Zoologické a botanické zahrady města Plzně. Některé příspěvky doprovází editorova vsuvka, která například poodhaluje vznik cestopisu, představuje jeho autora nebo vysvětluje, jak je důležité, aby chovatelé, především vzácných zvířat, poznali osobně místa, kde jejich svěřenci žijí ve volné přírodě.

V roce 2018 se časopis IRIS připojil k oslavám 100. výročí vzniku Československé republiky čtyřdílným seriálem reportáží z míst, která nesou sice cizokrajné pojmenování, ale nacházejí se v ČR. Ani ty v knize nechybějí a čtenáře zavedou na Českou Sibiř, do České Kanady, na Moravskou Saharu a do Moravské Amazonie.

Velkou zásluhu na vzniku knihy má Město Plzeň, které její vydání podpořilo významným finančním příspěvkem. Od DTP po konečnou úpravu vznikla publikace ve společnosti EURONOVA GROUP. Grafickou podobu včetně obálky jí dala grafická Petra Kafková.

Knihy je k zakoupení za 350 Kč v zoologické a botanické zahradě v Suvěnýrech u lemura a prostřednictvím jejího e-shopu. (tz)

Křtilo se ekologicky pramenitou vodou.

Foto František Hykeš

FOTO NA TITULNÍ STRANĚ:

Nový druh lemura v plzeňské zoo – lemur korunkatý. Zdejší početnou lemuřů nabídku rozšířil loni v prosinci.

Foto Kateřina Misíková

CITÁT TOHOTO ČÍSLA:

Opusťte silnici, vydejte se po stezkách.

Pythagoras, okolo roku 570 před našim letopočtem

– řecký filozof, matematik, astronom

známý především zásluhou Pythagorovy věty

Letos mladé turisty ocení na Radyni císař a král Karel IV.

Podvacáté se už v letošním roce uskuteční Prázdninová štafeta, velké letní soutěžní putování po Plzeňském kraji. Od samého začátku až po současnost byla a je mezi jejími pořadateli Zoologická a botanická zahrada města Plzně a spolek Sdružení IRIS. A protože dvacetiny jsou významným výročím, přichází Prázdninová štafeta s novinkami. A není jich málo.

Podstatnou změnou je, že soutěž nezačne první prázdninový den, ale už 1. června. Nově pořadatelé zavádějí kategorii pro školní třídy, které si mohou soutěžní cíle vybrat jako školní výlety a navštívená místa si pak mají děti možnost připočítat k rodinnému putování. Všechny školy v Plzeňském kraji jsou o tom prostřednictvím hejtmanství podrobně informovány. A ještě jedna zásadní změna Prázdninovou štafetu čeká: Ocenění těch nejúspěšnějších turistů nebude, jako tomu bylo v minulých letech, ani v zoo, ani při veletrhu cestovního ruchu ITEP. Ceny předá na hradě Radyni sám císař a král Karel IV., který sem se svou družinou kvůli mladým turistům zavítá. Potom všechny oceněné po svém hradě osobně provede.

Prázdninová štafeta už tradičně nabízí padesát turistických cílů. Tentokrát je mezi nimi více nových a zajímavých naučných stezek, rozhleden a přírodních útvarů. I kvůli ekonomické situaci domácností zařadili pořadatelé do soutěže přes polovinu míst bez vstupného, což je ještě více než loni.

Prázdninová štafeta zahrne mezi své výletní cíle opět také pět „ochutnavek“ z regionů sousedících s našim krajem. V Bavorsku to bude znovu Historický park v Bärnau.

Jak se do soutěže zapojit? Přihlásit se každý může kdykoliv od 1. června do konce prázdnin na webových stránkách Prázdninové štafety. Vše potřebné najdou zájemci na adrese: <http://stafeta.plzensky-kraj.cz>.

Při návštěvě každého cíle se soutěžící vyfotografuje na nádvoří či uvnitř navštíveného objektu (případně u informační tabule na naučné stezce nebo přírodní zajímavosti) a snímek pošle prostřednictvím webových stránek kdykoliv během trvání soutěže. Všichni účastníci štafety, kteří splní daný limit 15 navštívených cílů, budou zařazeni do slosování. Patnáct šťastlivců se může těšit na odměnu. Ovšem při dosažení patnácti cílů se nemusí končit; na toho, kdo jich navštíví nejvíc, čeká zvláštní cena. Prozatím ji nebudeme prozrazovat, jen napovíme, že s ní na Radyni přijede Karel IV.

Pořadatelé soutěže jsou spolek Dobroslav, Zoologická a botanická zahrada města Plzně, Sdružení IRIS, podporovatelé Správa informačních technologií města Plzně, Plzeňský kraj, Město Plzeň, Občanský spolek Hůrka a Radyně, Nadace 700 let města Plzně, EURONOVA GROUP a Národní památkový ústav.

Text a foto Alois Žižka

PODPORUJÍ NÁS:

EMAILY PLNÉ RADOSTI

Sotva se dostala do knihoven zpráva o tom, že čtenářská soutěž Poznávejte přírodu a za odměnu přijedte do zoo pokračuje jubilejním desátým ročníkem taktéž letos, začaly přicházet od knihovnic děkované emaily. Plné radosti nad tím, že mezi dětmi oblíbená soutěž nekončí. Ve Stříbře přiznaly, že v pokračování pevně věřily, takže malé čtenáře nechaly soutěžit už před jejím vyhlášením. Mgr. Monice Slevianské z místní knihovny v Dalovicích se zase líbil nápad některých knihoven získat pro soutěž celé třídy místních škol. Uvidíme, zda se nechá inspirovat. Podle ohlasů lze očekávat, že knihoven, kde se bude soutěžit o návštěvu zoologické a botanické zahrady, bude ještě více, než jich bylo loni. Ostatně knížka a příroda – jedno z užitečných spojení! (fh)

Půl století ve službách živočichů a rostlin

Letos je tomu půl století, co byl ve Washingtonu podepsán (3. března 1973) Dohovor o mezinárodním obchodě s ohroženými druhy volně žijících živočichů a rostlin. Platit sice začal až v roce 1975, ale už samotný podpisový akt byl obrovským posunem v nazírání na získávání cenných zástupců fauny a flóry z přírody a jejich částí pro sběratelské a chovatelské účely. Pro tehdejší Československo nabyl Dohovor CITES, jak je dokument zkráceně v praxi nazýván, platnost až 28. května 1992. Po rozdělení společného státu převzala ČR veškeré závazky plynoucí z uvedené smlouvy.

V současné době je signatářem CITES již 184 smluvních stran včetně všech 27 členských států Evropské unie a EU jako celku. To proto, že na jejím území jsou zásady washingtonského dohovoru uplatňovány jednotným způsobem na základě unijní legislativy.

Předmětem ochrany CITES je přibližně 35 000 druhů rostlin a 2 500 druhů živočichů.

Jsou mezi nimi např. všechny opice, nosorožci, medvědi, kočkovité šelmy, slon africký a indický, vydry, draví ptáci, sovy, všechny druhy papoušků s výjimkou andulky a korely, krokodýli, leguáni, motýli. Mezi rostlinami jsou to především kaktusy. Legislativa CITES se ovšem vztahuje nejen na živá zvířata, ale též na uhynulá, stejně jako na jejich části a produkty z nich vyráběné. (rd)

Želva ostruhatá náleží rovněž mezi citesová zvířata. Její velice úspěšný odchov v plzeňské zoo v předešlých letech pomohl řadě chovatelů splnit sen chovat ji v lidské péči. Foto Jaroslav Vogeltanz

S Mladou frontou Dnes do čtyř krajů

Stejně jako před rokem dostanou 2. číslo časopisu IRIS rovněž čtenáři Mladé fronty Dnes v krajích Jihočeském, Karlovarském, Plzeňském a Středočeském. S tím rozdílem, že nejen předplatitelé, ale každý, kdo si ji v sobotu 17. června koupí. Této realitě je poněkud přizpůsoben též obsah. Při zachování stálých rubrik je především zaměřen na zoologickou a botanickou zahradu. A uvádí občas i skutečnosti, které jsou s ní sice spjaté již delší dobu, ale čas od času neškodí je připomenout. A navýšení počtu výtisků čtvrtletníku na více než 35 000 a takřka zdvojená čtenářská základna, je tím pravým příhodným časem.

Nejen díky tomuto vkladu, ale zejména pravidelným inzercím informujícím převážně o víkendových doprovodných a svátečních akcích, je tak MFD už řadu let hlavním propagačním médiem Zoologické a botanické zahrady města Plzně.

Ještě v něčem je toto číslo poněkud jiné: Poprvé ve své už více než dvacetileté historii má IRIS 24 stran. Jeho základní vydání rozšiřuje příloha iniciovaná a připravená základní organizací ČSOP v Rokycanech věnovaná mládeži a jejím 40 letům práce pro přírodu. (rd)

Ne proklamace, ale třeba hliník!

Týden kolem Dne Země býval v Zoologické a botanické zahradě města Plzně ve znamení sběru potravinářských hliníkových obalů. V kovidových letech od toho bylo upuštěno a sběrová akce již nebyla obnovena. To proto, že spolupracující školy, ale i další subjekty a jednotlivci se naučili nosit odpadový hliník do zahrady průběžně.

V souvislosti se Dnem Země se tak především bilancuje. Takže: V roce 2022 bylo do sběrný odvezeno 2 650 kg hliníkového odpadu, z něhož bylo vytříděno 1 722 kg hliníkové suroviny a rovněž 796 kg odpadového železa. Největší zásluhu na tom mají žáci z MŠ a ZŠ Ludvíka Očenáška v Dolní Bělé na severním Plzeňsku pod vedením zástupce ředitele Mgr. Jaroslava Bicana a děti z MŠ a ZŠ v Bělé nad Radbuzou na Domažlicku. Co nejlepší výsledky se snaží mít rovněž v MŠ ve Staňkově, Plzni-Doubravce, Plzni-Radčicích a Český svaz žen v Blovicích, kde je duší sběru Drahomíra Seidlová.

Všichni jmenovaní, a jistě též další, budou hliníkové potravinářské obaly sbírat též v dalším ročníku, který otevře letošní Den Země. Chápu, že je to ve prospěch životního prostředí, neboť jeho ochrana si žádá činy – nikoliv agitační výkřiky ekologických ideologů, kteří přesně vědí, co naše planeta potřebuje, co nikoliv, jak bychom se k ní měli ohleduplně chovat a pomáhat že můžeme úplně všichni.

Že by však přinesli tašku použitého hliníku, to se ale ještě v mnohaleté historii sběru nestalo. Zatímco třeba organizátorka sběru v Bělé nad Radbuzou hliník vozí vlastním autem i do Plzně. „Vím, že to má smysl a jsem ráda, u kolika rodičů jsem našla aktivní podporu,“ svěřuje se pedagožka Mgr. Helena Smolíková. (hy)

Dobrou chuť na Lüftnerce i na Světovaru

Od loňského roku provozuje Hospodu na statku (Lüftnerce) Equifarm. Počínaje vítáním jara, otevíráním České řeky a probouzením lesa restaurace podporuje nabídkou speciálního jídelníčku všechny víkendové a sváteční doprovodné akce konané v tomto prostoru. Platilo to zejména pro Tradiční Velikonoce, festival lidových řemesel a dovedností a hlavně pro Slavnosti babího léta, kdy se zde poprvé v historii obnoveného viničného statku konalo právě zásluhou Equifarmu opravdové vinobraní. Svůj stánek – a velmi navštívený – měli rovněž při květnových Dnech japonské kultury v centrální části zahrady.

Vedení firmy se nikdy netajilo tím, že poskytovat pohostinské služby v zoologické a botanické zahradě je pro ni prestižní záležitostí. Od února letošního roku jim přibyla v Plzni další výjimečná adresa. Equifarm se stal poskytovatelem gastronomických služeb v areálu vědy a techniky Tech Tower v bývalém pivovaru Světovar. (hy)

Gratuluji k perfektnímu úlovku!

Od 23. února si mohou velký unikát Zoologické a botanické zahrady města Plzně – zmiji pavoučí – prohlédnout rovněž návštěvníci. Nově žije v biotopovém teráriu na místě bývalého expozičního inkubátoru v Království jedu. Chovný pár těchto hadů – jediný v ČR – získala zoo v roce 2021 od švýcarského soukromého chovatele. Jejich přírodním domovem je pohoří Zagros v Íránu. Vytvoření terária trvalo téměř rok a vyšlo na 650 000 Kč. I proto, že klima v něm řídí počítač, rozmezí teplot lze regulovat mezi 14 a 40 °C. Prostředí kopírující přírodní podmínky je pro rozmnožování zmiji pavoučích velice důležité. Šance na vylíhnutí mláďat je za dva až tři roky – až hadi zcela dospějí. (Více o zmiji pavoučí viz IRIS č.1/23.) (zt)

VZÁCNÝM HOSTEM VEŘEJNÉ PREMIÉRY ZMIJE PAVOUČÍ V EXPOZICI KRÁLOVSTVÍ JEDU BYL PRIMÁTOR MĚSTA PLZNĚ MGR. ROMAN ZARZYCKÝ (na fotografii druhý zleva).

Jaký je to, pane primátore, pocit, být přítomen jako vrcholný představitel města premiérové prezentace zmije pavoučí – vzácného hada, kterého chová jediná zoo na světě – právě zoo v Plzni?

Musím přiznat, že zrovna nepatřím mezi milovníky hadů a kdykoliv je spatřím v přírodě, snažím se jim obloukem vyhybat, i když se zpravidla jedná jen

o slepýše. Proto jsem moc rád, že jsem zmiji pavoučí viděl jen za sklem terária. Mohu potvrdit, že tento had opravdu dozrává svého jména, z něhož je patrné, že v sobě nese též rysy pavouka. To je další živočich, kterého nemusím. Takže pro mne se

jedná doslova o vražednou kombinaci (*smích*). I za takových okolností se ale jedná o unikát, jenž stojí za to vidět naživo, přestože hady a pavouky, stejně jako já, nevyhledáváte. Gratuluji plzeňské zoo k perfektnímu úlovku! (rd)

Nová výzva k rozmnožení

Hlavce plochý je druh želvy žijící v horských potocích Číny, Kambodže, Laosu, Myanmaru, Thajska a Vietnamu. Jeho tělo má zploštělý tvar, což je dáno prostředím prudce tekoucích bystřin. Krunýř je dlouhý okolo 20 cm. Jelikož se velká hlava už pod něj nevejde, je chráněna zvláštním kostěným štítem. Hlavní potravou želvy jsou koryši a měkkýši. Jejich pevné schránky rozbíjí hákovitou horní čelistí. Ta ji, stejně tak jako silné drápy a dlouhý silný ocas, pomáhá při-

držovat se kamenů a plazit se tak proti silnému proudu. Jako plavec je ovšem těžkopádná.

Plzeňská zoo chová hlavce plochého už od roku 2001 (krátce zde žil již v roce 1972). Zatím se ho však nepodařilo odchovat. Jednou z příčin nesnadného rozmnožení v lidské péči je vzájemná nesnášenlivost těchto plazů, a to i mezi pohlavími. Takže se musí chovat odděleně. K sobě se pár připouští pod dohledem chovatele, který v případě napadení může rychle reagovat a zví-

řata oddělit. Ovšem trefit se do období, kdy je pár připraven se pářit, je značně obtížné.

V minulém roce uhynula samice a v expozici zbyl jen samec. Jelikož je ve Světě v podzemí vybudováno expoziční terarium, speciálně upravené právě pro chov tohoto druhu, následovalo pořízení celého nového páru. Pochází od privátního chovatele z Německa. Cílem je samozřejmě tento druh v budoucnu rozmnožit. (ru)

Foto 2x Kateřina Mísíková

Uzavřená kapitola

Krokodýl čelnatý se vyskytuje v západní Africe v povodí řeky Ogooué a Konga. Tělo dospělého samce měří kolem 1,5 výjimečně až 1,7 m. Samice jsou menší. Český název dostal podle nápadně vystouplého čela.

Od roku 2001 do roku 2016 se v Akva Tera odchovalo 123 krokodýlků. Fantastické číslo! Také rodiče byli mediálními hvězdami a jejich potomky křtily a staly se jejich kmotry vážené osobnosti. Z nejznámějších jmenujme zpěváky Moniku Absolonovou a Jiřího Helekala. Na mladé krokodýly se návštěvníci podívat mohli, dospělý pár ovšem nikdy nespatřili. Svými rozměry se nevešel do žádného z chovného zařízení ve veřejně přístupné specializované expozici. Žil v bazénu v jejím zázemí. Až do počátku letošního roku, kdy varani odešli do Safari Parku ve Dvoře Králové.

„Netvrdím, že loučení nebylo osobní. Přece jen byli součástí Akva Tera několik desetiletí. Samice byla zároveň se želvou matamatou třásnitou jedním z nejstarších zde chovaných zvířat. Současně ale vím, že odsud odcházeli s tím, že zde žijí ve stísněných poměrech a mají tedy nulové podmínky k přirozenému rozmnožování. Navíc už několik let jsme měli od evropského koordinátora chovu stopstav jejich inkubačního rozmnožování. Ve Dvoře Králové budou mít podmínky nesrovnatelně lepší, starat se o ně budou špičkoví odborníci. Věřím, že se jim povede i přes poměrně stáří samice přirozený odchov mláďat. Moc jim ho přeji,“ rozpovídá se vedoucí chovatel Akva Tera Jiří Doxanský a pokračuje: „Krokodýli čelnatí jsou vzorní rodiče. O potomstvo se starají oba partneři, malým krokodýlkům pomáhají ven z vajíček, nikdy se nestane, jak tomu může být u krokodýlů jiných druhů, že by je sežrali. Ale tento proces my nikdy neviděli, v případě inkubátoru se starají ošetřovatelé.“

Chov krokodýlů čelnatých v plzeňské zoologické a botanické zahradě letos skončil. Stal se uzavřenou, přes dané podmínky velice úspěšnou chovatelskou kapitolou. (fh)

Malí krokodýli čelnatí vždy přitahovali pozornost jak médií, tak teraristické veřejnosti.

Foto Jiří Šír

Foto Jiří Doxanský

ZDÁRNÉHO ODCHOVU SE TERARISTÉ DOČKALI PO DLOUHÝCH 15 LETECH

„Příběh začíná v roce 2008, kdy jsme v Tropickém pavilonu Zoologické a botanické zahrady města Plzně přivítali nově přichozí pár stromových agam *Lophosaurus dilophus*,“ vzpomíná Bc. Ondřej Škach. Tehdy ošetřovatel plazů a obojživelníků, nyní působí v detašovaném pracovišti Akva Tera v Palackého ul. v centru města. Relativně velcí ještěři s nápadně zvětšeným hrdlem a šupinami tvořícími hřeben táhnoucí se od hlavy až po ocas pocházejí z druhého největšího ostrova světa Nové Guiney. Vyskytují se ale rovněž na několika dalších přilehlých ostrovech a souostroví, a to převážně v tropických deštných lesích do nadmořské výšky 800 m n. m.

Ze získaného páru ovšem krátce po příjezdu uhynula samice a s ní na dlouhou dobu odešla též vidina plnohodnotného chovu s perspektivou mláďat. Získat samici k vytvoření páru nebylo toho času jednoduché. Na jedince odchované v lidské péči snad nebylo možné ani narazit. Většina importovaných zvířat z volné přírody trpěla po náročném transportu přes půl zeměkoule dehydratací a velmi špatným zdravotním stavem končícím v naprosté většině případů úmrtím.

Pět let byl samec umístěn v expozici tropického terária (dnešní Království jedu), poté byl v roce 2013 deponován soukromému chovateli. Tento krok později slavil úspěch a zoologická zahrada obdržela v roce 2015 tři mláďata, jež byla umístěna v chovatelském zázemí expozice Akva Tera. Dospělosti se dožila pouze dvě z nich; ukázalo se, že obě jsou samice. V květnu 2020 byly přemístěny do nově vybudovaného paludária s názvem Nová Guinea v návštěvníkům přístupné části expozice, kde jsou dodnes.

Na svého prince si obě počkaly až do června roku 2021. Od soukromého chovatele získala Akva Tera dospělého samce, který se rychle zabydlel a začal přijímat potravu. Na větvích nehnuté sedící zvířata ovšem žádné známky kontaktu

nejevila. Mezi ošetřovateli začaly panovat obavy, že agamy mohou pocházet ze vzdálených lokalit a nemusejí být navzájem reprodukčně kompatibilní. K intenzitě obav přidal nalezení další neoplozené snůšky vajec.

Slibně vypadající, čili oplozená vejce, objevili ošetřovatelé až v září 2022. Vánoční nadílka s podobou očekávaného odchovu se ale nekonala. V prosinci 2022 se první mláďe sice dokázalo proříznout skrze vejecnou skořápku, vylézt z ní však už nezvládlo. Stejným způsobem zahynulo také druhé mláďe ze stejné snůšky. Na doporučení zkušeného soukromého chovatele byla zbývající vejce nalezená 11. prosince 2022 přemístěna do inkubátoru s teplotou 23,5 °C s nadějemí, že tím bude jeden z možných faktorů neúspěchu eliminován. Ke zdařilému líhnutí došlo až 20. března 2023, kdy na svět přišlo první mláďe, a to po 99 dnech inkubace. Druhé následovalo o tři dni později. Z dalších třech vajec ze snůšky z 1. ledna 2023 se vylíhla mláďata 10., 12. a 13. dubna (99 – 101 dní inkubace). Celkem tedy ošetřovatelé oslavují pět vylíhnutých mláďat a drží pěti dalším sedmi vejcem, která čekají v inkubátoru. „Až mláďata povyroستou, nabídneme je dalším zoologickým zahradám,“ zamýšlí se nad jejich osudem kurátor Ing. Ondřej Trávníček.

„Celý příběh se šťastným koncem krásně demonstrovuje, že soukromí chovatelé a instituce, jako jsou zoo, mohou vzájemně, a hlavně zdárně spolupracovat na dlouhodobém udržení zvířat chovaných v lidské péči,“ dodává závěrem ošetřovatel Jiří Doxanský.

(Poznámka redakce: Velkou zásluhu na získání samce agamy stromové má právě hlavní autor článku Mgr. Lukáš Pola)

Mgr. Lukáš Pola
a kolektiv ošetřovatelů Akva Tera

TROJNÁSOBNÉ KULATINY U MEDVĚDŮ

Hektarový výběh a podzemní ubikace slouží svým obyvatelům již čtvrtstoletí

Významné narozeniny měli v zimě všichni tři současní obyvatelé medvědí expozice v Zoologické a botanické zahradě města Plzně. Oslavili je však až 9. dubna. Lednový termín totiž propáli.

Večerníkovým hvězdám – sourozencům Eliška a Honzíkovi – je 20 let, jejich strýc Miky se dožil třicetin. Sladkosti, dort nebo pečivo ale chyběly. Přes rok už dostávají jen přírodní stravu. A podle jednoho z jejich dvou ošetřovatelů Karla Kuneše jim to svědčí.

Před měsícem, opět přesně na Mezinárodní den žen, ze zimního spánku probuzení medvědi hnědí si tak při oslavě pochutnali na trávě, senu, větvičkách, kořenové zelenině, syrových vejcích či kuřatech. „Po probuzení jsou základem jídelníčku

právě tráva, seno, různé malé větvičky. Medvěd, ač patří mezi šelmy, je převážně býložravec. Rostlinná strava tvoří až devadesát procent jeho potravy. Po zimním spánku jim dáváme především to, co najdou v přírodě po zimě. Do konce května budou ještě Eliška, Honzík a Miky hubnout a bude jim vylínat zimní srst. Od června pak začnou nabírat na hmotnosti. To už jim navyšujeme krmnou dávku, dostanou ovoce, které se v přírodě objeví, přidáme ryby a kuřata. Při tomto způsobu stravy, kdy jsme naprosto vyloučili pečivo, se jim výrazně

zlepšila kondice. Potravu si ve výběhu musí hledat, rozhybou se,“ prozrazuje K. Kuneš.

Ovšem huňáči jsou poměrně vybíraví, každý má své chutě: „Honza má třeba rád vařenou rýži, tu Eliška nemusí. Ta si pochutná na pórku, který zase nejlíbil Honza. Miky má rád ořechy, takže jim sestavujeme jídelníček i podle toho, co jim chutná,“ dodává ošetřovatel. Největší je Honza, se 340 až 350 kg. Nejmenší je Eliška, Miky je uprostřed.

Medvědí trio obývá hektarový výběh. Vybudován byl společně s podzemními ubikacemi za značné podpory tehdejšího generálního ředitele Škodovky Ing. Lubomíra Soudka. Otevřen byl v roce 1998, takže i on bude mít letos významné narozeniny – svým obyvatelům slouží již plně čtvrtstoletí. Nejvíce medvědů dohromady v něm bylo sedm, ale celkem se jich zde vystřídalo devět.

Všichni tři současní plzeňští medvědi se narodili na jihu Čech. „Eliška s Honzíkem v Českém Krumlově, u nás jsou od roku 2003, poté, co si zahráli ve večerníčku Měďové II. Miky je ze zoo v Hluboké nad Vltavou, všichni tři jsou příbuzní,“ doplňuje informace neformální historik zahrady Mgr. Martin Vobruba. Sourozenci Eliška s Honzíkem jsou v „nejlepší věku“, jejich strýc Miky už se přesouvá do seniorského věku. Ve volné přírodě se medvědi hnědí dožívají kolem 30 let, v lidské péči ovšem až o deset let více.

Při takové události nemohl samozřejmě chybět ředitel zahrady Ing. Jiří Trávníček. Přítomným novinářům prozradil, že je jeho velkým přáním s pomocí primátora Plzně Mgr. Romana Zarzyckého získat pro zoologickou a botanickou zahradu sousední pozemek s domem, které dříve sloužily jako stanice policejních psů.

Slavnostní atmosféru u medvědího výběhu podtrhla účast autora televizních večerníků a také bývalého senátora Mgr. Václava Chaloupka a dlouholetého ošetřovatele medvědů a dalších šelem, nyní již seniore, Václava Trejbalu. (zh)

Foto Kateřina Misíková

Ing. TRÁVNÍČEK: Jsem rád, že se konference koná u nás!

Po covidové přestávce se ke konci února konala v přednáškovém sále Environmentálního centra Lüftnerka v Zoologické a botanické zahradě města Plzně opět herpetologická a teraristická konference. Již 32. Jejím pořadatelem je Spolek chovatelů jedovatých hadů, hlavními organizátory otec a syn Miroslav a Jan Dohnalovi, chovatelé nejedovatějších hadů světa v Království jedu – hlavní součástí Tropického pavilonu plzeňské zoologické a botanické zahrady. Jak je již tradicí, sjelo se na ni několik desítek odborníků v dané oblasti z řady zemí světa.

„Jsem velice rád, že si její pořadatelé vybrali v posledních letech pro její konání právě plzeňskou zoologickou a botanickou zahradu. Je to pro ni velká čest a současně vizitka odbornosti co se

týče herpetologie vůbec a chovu jedovatých hadů především, a také teraristiky. Snažíme se pro její účastníky vždy vytvořit ty nejlepší podmínky, jež nám možnosti dovolují. Setkávání špičkových chovatelů hadů právě v Plzni, osobní a dlouholeté kontakty, které s nimi oba hlavní organizátoři konference mají, nám usnadňují získat i ty nejvýznamnější exempláře. V únoru veřejnosti představená unikátní zmijská pavoučí, pocházející od soukromého švýcarského chovatele, je aktuálním příkladem. Jsme tak jedinou zoo na celém světě, jež se může tímto hadem pochlubit,“ je náležitě pyšný Ing. Jiří Trávníček, ředitel zoologické a botanické zahrady a sám velký chovatel plazů. (hy)

Foto (repro)

32.

**HERPETOLOGICKÁ
A TERARISTICKÁ
KONFERENCE**

**HERPETOLOGICAL
AN VIVARIUM
CONFERENCE**

24. – 26. února 2023
24th – 26th February 2023

Projekt Sloní na Mži není rozhodně u ledu

O projektu Sloní na Mži jsme psali v IRISu naposledy před rokem. Pod titulkem Sen? Vůbec ne. CÍL! Od té doby se hodně změnilo. Pozitivně. Nejen v projekčních kancelářích a na Odboru investic Magistrátu města Plzně (MMP). Jiné nazírání na budoucí rozlehlou expozici je znát i ve veřejnosti. Zatímco dříve např. čtenáři IRISu záměru příliš nevěřili, nyní se ptají: Co, sloni? Jak pokračují? Kdy se začne stavět? Je prostě evidentní, že se na rozšíření stávající zoologické a botanické zahrady těší. A věří, že její současné vedení v čele s Ing. Jiřím Trávníčkem s podporou politiků a za odborné spolupráce projektantů a Odboru investic MMP dokáže odvážné plány proměnit ve skutečnost.

O současném stadiu příprav projektu Sloní na Mži hovoříme s vedoucím Odboru investic MMP Ing. Pavlem Grísníkem (na fotografii vpravo spolu s ředitelem zahrady Ing. Jiřím Trávníčkem).

„V životopise každého projektu je zásadní územní rozhodnutí. Nic nestojí v cestě tomu, aby bylo hotovo do konce června,“ říká a pokračuje: „Předpokládáme, že jakmile ho předáme pražské projekční společnosti Masák a partner, ta začne intenzivně pracovat na podkladech pro stavební povolení. Podle našich představ by měla být tato další důležitá etapa dokončena do konce roku 2024. Vzhledem k postupu uvedených prací nastává současně potřeba zahájit konzultace jak, z jakých zdrojů a v jakých objemech získat na realizaci stavby investiční prostředky. Řada jednání se již uskutečnila, ale schválené územní rozhodnutí a posléze i stavební povolení budou jasným signálem, že se stavba zodpovědně připravuje a má podporu. Současné investiční náklady lze odhadnout na přibližně jednu miliardu sto tisíc korun bez daně z přidané hodnoty.“

Na spolupráci s vaším odborem jsou od vedení zoologické a botanické zahrady slyšet slova uznání a chvály. Jaký je váš pohled...?

„Vzájemná spolupráce je už léta na potřebné úrovni a vybudovali jsme si dobré partnerské vztahy. Nebudu vůbec přehánět, když řeknu, že na projekty zoologické a botanické zahrady se vždy těšíme. Jsou totiž jiné než ty, kterým se běžně věnujeme. V případě Slonů na Mži to platí dvojnásob! Jedná se o projekt, který přijde investičnímu pracovníkovi na stůl jednou za život. Je to vždy zajímavá práce s řadou profesních výzev. Už tím, že výsledek je určen živým zvířatům s jejich specifiky a nároky. Vezměme jen to, kolik dospělí sloni přijmou potravy a jaké množství vyprodukuje výkalů. Nebo další aspekty: Niva Mže je zátopovým územím, takže areál musí mít protipovodňovou ochranu. Stavět se bude v lokalitě, kde mají své zájmy též ochránci přírody. Musel být respektován Územní systém ekologické stability. Dodržení jejich požadavků sice znamenalo částečný zásah do zpracovaných dokumentů, ale výsledek stojí za to. Vznikne krásná eko-

logicky koncipovaná stavba obklopená přírodou. Například jako zdroj tepla je navržena kaskáda čtyř tepelných čerpadel typu země – voda s několika desítkami geotermálních vrtů. Ta by měla pokrývat téměř šedesát procent projektovaného tepelného příkonu. Je dbáno na celkovou efektivitu provozních nákladů. Samozřejmostí bude zachycování dešťové vody, instalace střešních solárních panelů, regulace teploty v závislosti na intenzitě slunečního svitu.“

Práce na projektu Sloní na Mži přináší, vašimi slovy, kolektivu pracovníků odboru investic radost. Radost z popsaného pokroku při jeho přípravě však mohou mít rovněž příznivci plzeňské zoologické a botanické zahrady. Vždyť následná realizace jim nabídne zcela jinou zahradu.

„Rozhodně ano. Bude téměř o polovinu větší než je dosavadní. Vedle vzácných a atraktivních slonů poskytne návštěvníkům nové stravovací kapacity a také kemp, podobný tomu, do něhož se nyní jezdí do Safari Parku ve Dvoře Králové. (zh)

Foto František Hykeš

Tomáš Weber

Neuvěřitelných 44 let ve službách zoo

V úterý 28. února se před ředitelstvím Zoologické a botanické zahrady města Plzně v budově lochtotínského amfiteátru sešlo několik desítek jejích zaměstnanců. Ve

14,30 hod. je pozdravil z balkonu ředitel zahrady Ing. Jiří Trávníček v doprovodu chovatele kopytníků Tomáše Webera, který je známý též ze stránek časopisu Iris. V tu chvíli však již emeritního chova-

tele, protože krátce před tím odešel na zasloužený odpočinek. Proč byla připravena tak zvláštní rozlučka? Protože T. Weber působil v plzeňské zoo bez několika týdnů nepřetržitě neuvěřitelných 44 let. Pod podtitulkem Žalil šest ředitelů popisuje svoje vzpomínky a zkušenosti například v Knize 95 let Zoo Plzeň z roku 2021. Jde o rekord, který tu pravděpodobně nikdy za 97 let historie plzeňské zoo nebyl a jež se bude obtížně překonávat.

V těchto letech prožívá zoo určitý generační předěl. Na zasloužený odpočinek odešel před časem také známý ošetřovatel velkých šelem Václav

Trejbal. Své místo v přípravně krmiv v expozici velkých afrických a asijských zvířat přenechala mladším Růžena Weberová.

Na začátku léta se rozloučí se svými svěřenci rovněž dlouholetý ošetřovatel Luboš Hlavnička. Do zahrady nastoupil v roce 1991 a postupně se staral o papoušky, vodní ptáky, hospodářská zvířata na statku Lüftnerka. Nyní působil v expozici Severní Amerika.

Omladilo se rovněž osazenstvo technického úseku a dílen. (v-r)

Foto Kateřina Misíková

Patří k přírodě jako všichni další živočichové

A jsou chovatelé, kteří v nich našli zalíbení

Popravě ve své historii představuje rubrika živočichy, jež jsou k vidění ve specializované expozici Akva Tera. V teraristické a akvarijní vizitce Zoologické a botanické zahrady města Plzně v samém centru krajské metropole, v Palckého ul., pár kroků od přestupního uzlu městské hromadné dopravy v Sadech Pětatřicátníků. Téma je zvoleno v souvislosti s nedávným otevřením nové expozice výstižně nazvané *Bytosti bez kostí*. To proto, že patří bezobratlým. Živočišné skupině, která má sice řadu obdivovatelů a chovatelů, ale většinu lidí je lhostejná, s tím, že některé její zástupce – namátkou klíšťata, mouchy, komáry, pavouky a další – by viděli nejraději vyhubené. Samozřejmě – nesmysl! I oni patří do přírody, vytvářejí její celkový rámc, jsou důležitou složkou jednotlivých potravních řetězců. I to chce panel věnovaný několika málo vybraným představitelům bezobratlých veřejnosti připomenout a sdělit. A také to, že mezi bezobratlé náleží též velice zajímavé a atraktivní druhy – např. motýli, vážky, brouci. Ale hlavně, a to si velice málo uvědomujeme – živá příroda to jsou právě především bezobratlí – živočichové, kteří nemají obratle, nemají páteř. Plných 95 procent živočišných druhů se řadí právě do této skupiny. Jen u nás počet bezobratlých druhů odhaduje Wikipedia na 40 500.

POŘÁDNĚ SE DÍVEJTE. MOŽNÁ UVIDÍTE.

Panel v Akva Tera ukazuje osm zástupců bezobratlých. S představováním začneme u těch nejzajímavějších, návštěvnícky atraktivních. U strašilek: Jde o řád tropického a subtropického býložravého hmyzu bizarního zjevu. Mohou vypadat jako větvička, list nebo třeba kus kůry... Dokonale tak splývají s prostředím. Nejvíce jich žije v jihovýchodní Asii. Některé druhy osídlily rovněž teplejší části mírného pásu, hlavně na jižní polokouli.

Strašilka dábelská

Foto Jaroslav Vogeltanz

Většina strašilek je větší než pět centimetrů, najdou se ovšem druhy dorůstající až do velikostí překračujících 25 cm, výjimečně i přes 60 cm. Mnoho druhů strašilek ztratilo schopnost létat, jejich křídla jsou zkrácená či zcela zakrnělá. Většinou mohou létat samci a samice nikoliv, někdy však létají obě pohlaví.

Morfologicky jsou velmi variabilní. Dají se rozdělit do tří typů: Prvý se obecně označuje jako pakobylky. Druhý jako strašilky v užším slova smyslu. Třetí typ připomíná jak zbarvením, tak tvarem list a dostal název lupenitky.

Vedle maskování jsou velmi efektivní i jiné druhy ještě dalšími prostředky jak zastrašit útočníka: Připomínají např. štíry; mnoho okřídlených druhů může ještě před startem odhalit pestrou kresbu na druhém páru křídel, čímž predátora poleká. Zajímavou zbraň je takzvané kousání zadníma nohama. Sevření nepřítel mezi stehno a holeni. Stisk je tak silný, že může poranit prst člověka až do krve. Jindy je to zase vypouštění páchnoucího sekretu nebo dokonce jeho vystřikování.

Zajímavé je rovněž rozmnožování strašilek. Řada druhů má schopnost se rozmnožovat nepohlavně – tzv. partenogenezí, poněvadž se v jejich populacích samci téměř nevyskytují.

Dobře maskovaná jsou taktéž nakladená vajíčka. Většinou připomínají semínka rostlin. Nymfy se do dospělosti svlékají většinou šestkrát, samci obvykle jen pětkrát a dříve dospívají. Za pozornost stojí v této životní etapě silně vyvinutá regenerační schopnost.

Strašilka patří k často chovaným bezobratlým. A to nejen pro svoji bizarnost, ale i proto, že chov není příliš náročný. Přes původ přijímá většina druhů ochotně některé naše rostliny.

PŘEŽIL BY ZŘEJMĚ JADERNOU VÁLKU

Před někým stačí vyslovit slovo šváb a oťese se odporem. Jedná se o významný řád hmyzu s celosvětovým rozšířením, takže je na panelu bezobratlých zastoupen rovněž právem. Počet známých druhů švábů je asi 3 500. Z toho v ČR se vyskytuje pět druhů původních a šest druhů zavlečených. Pro šváby je totiž typické snadné zavlákání druhů do oblastí, kde se přímo nevyskytují. Dochází k tomu především obchodním loďstvem přepravujícím potraviny. Nejvíce je tento hmyz rozšířen v tropech a subtropích.

Vývojově patří švábi k nejstarším skupinám létajícího hmyzu a předpokládá se, že v prakticky nezměněné podobě žijí už 350 milionů let. Jde o býložravce. Zpravidla se živí rostlinnými zbytky, výjimečně loví i menší živočichy. Jejich velikost se pohybuje od pěti milimetrů do deseti centimetrů. Zajímavostí je, že naprostá většina švábů žijících ve volné přírodě má denní aktivitu, zatímco s lidmi žijící druhy (synantropní) jsou zpravidla aktivní v noci. Patří mezi dlouho žijící hmyz – dospělci některých druhů se dožívají čtyř roků. Jejich sociální chování je překvapivě složitě. Typickým rozpoznávacím znakem je charakteristicky zploštělé tělo. Křídla jsou složena ze dvou párů – přední však mívají plně vyvinutá zpravidla pouze samci. Švábi nejsou dobrými letci a létají jen na krátké vzdálenosti. Pro jejich pohyb jsou hlavní velmi rychlé nohy.

Doba vývoje vajíček se pohybuje podle druhu od tří do patnácti týdnů, což je na hmyz velmi

dlouhý embryonální vývoj. Nymfy se svojí stavbou podobají dospělcům, častá je ovšem barevná odlišnost. Zajímavou skutečností je, že v laboratořích se zjistilo, že nymfy švábů chované kolektivně se vyvíjejí výrazně rychleji než samostatně – rozdíl může být dokonce dvojnásobný. Patří mezi nejodolnější a nejpřizpůsobivější hmyz, což je využíváno v laboratořích. Jedinci vydrží až měsíc bez vody a tři měsíce bez potravy. Velmi zajímavá je také jejich schopnost přežít vysoké dávky radioaktivního záření – přibližně 300krát více než člověk, takže jadernou válku by zřejmě přežili. Jejich nervový systém není centrální. Šváb americký dosahuje rychlosti až kolem 5,4 km/hod. a patří tak k nejrychlejším po zemi se pohybujícím zástupcům bezobratlých živočichů!

PAVOUCI, CO PROSLAVILI PLZEŇ

Na závěr představíme z kolekce chovaných reprezentantů bezobratlých v expozici *Bytosti bez kostí* sklípkan. Už proto, že to byla v roce 2005 právě světová výstava sklípkanů, která specializovanou expozici Akva Tera učinila známou i daleko za hranicemi Plzně a regionu.

Sklípkan patří k největším suchozemským bezobratlým živočichům. Nejmenším sklípkanem je sklípkan nejmenší s tělem dlouhým 12 cm a rozpětím nohou až 30 cm. Sklípkan jsou dokonali lovci, kteří se během dlouhé doby své existence téměř nezměnili. Vyvinuli se pravděpodobně asi před 120 miliony let. První odkazy na fosilní příbuzné dnešních sklípkanů pocházející ze Severní Ameriky jsou ovšem staré téměř 350 milionů let. Samičky některých druhů se mohou dožít až 25 let. Samci obvykle žijí okolo dvou až tří let po dosažení pohlavní dospělosti.

Šváb madagaskarský

Foto Zoo Moskva

Díky osmi nohám se mohou sklípkaní rychle pohybovat. Dva z celkem šesti párů končetin jsou přeměněny na klepítka s jedovou žlázou a na makadla. Ta slouží k opoře při běhu a k rozmnožování. Převážně u sklípkanů čeledi *Theraphosidae* se na spodní straně chodidla nacházejí zvláštní chloupky. Ty jsou na konci rozštěpeny do mikroskopických chloupků, což umožňuje těmto pavoukům pohybovat se i po hladkých plochách, například šplhat po skle. Na zadečku se nacházejí čtyři snovací bradavky, pomocí nichž mohou tkát pavučiny. Sklípkaní ovšem netkají lovné sítě, pavučinu používají například při úpravě příbytku, rozmnožování, k vytvoření kokonu nebo když se svlékají. Dále mají mnozí sklípkaní na zadečku žahavé chloupky, které slouží k obraně. Podle způsobu života se dělí na stromové, zemní a podzemní druhy. První žijí hlavně v pralesích, druzí se skrývají v úkrytech na zemi, například pod kameny či kousky dřeva, a opouští je při hledání potravy. Podzemní sklípkaní obývají zvláštní chodbičky tvaru trubice, jež jsou vystlány pavučinou. Samičky těchto druhů tráví skoro celý život v úkrytu a živí se hmyzem, který se ocitne v blízkosti vchodu do jejich nory.

Menší, převážně pouštní druhy, se živí hmyzem či jinými pavoukovci. Větší druhy loví hmyz, ale také ještěrky, malé hady, hlodavce, stromové druhy také ptáčí mláďata. Sklípkan probodne svou kořist klepítky a vstříkne do ní jed, čímž ji ochromí. Dále do jejího těla vpraví trávicí enzymy, takže už požírá rozloženou potravu v tekutém stavu. Nerozložitelné části – kosti, kůže – zformuje do takřka pravidelné „kuličky“ a odhodí. V případě, že jsou sklípkaní chováni v teráriu, je zajímavostí, že tyto „kuličky“ zpravidla nosí na jedno místo.

Sklípan Böhmeův

Foto Zoo Plzeň

Obranných taktik mají sklípkaní hned několik: Především je to obranné postavení s následným kousnutím. Pro lidi je sice velmi bolestivé, u většiny druhů nikoliv však smrtelně nebezpečné. Ale u některých, například afrických nebo asijských druhů, může mít kousnutí pro člověka až fatální následky. Druhým obranným způsobem je uvolnění žahavých chloupků ze zadečku. Ten je však vlastní víceméně jen sklípkanům z Ameriky. Chloupky se jedinci obnovují při dalším svleku. A do třetice je to ostříkávání výkaly. Tato taktika je ale používána jen zřídka.

V Evropě se sklípkaní vyskytují omezeně. Všechny tři druhy žijící v ČR jsou uvedeny v červeném seznamu.

Velký rozmach ve výzkumu sklípkanů nastal v 19. století. Ve 20. století přispělo k dalším poznatkům o nich též několik Čechů. Podle Wikipedie k nim patří rovněž MVDr. Vítězslav Honsa – v prvním desetiletí tohoto století pracovník Zoologické a botanické zahrady města Plzně. (kola)

Foto František Hykeš

ZPĚT DO KARBONU

Od počátku dubna si mohou návštěvníci plzeňské zoologické a botanické zahrady prohlédnout novou expozici věnovanou rostlinným a živočišným druhům z období karbonu, které proslavily Plzeňsko ve světě paleontologů.

V období karbonu (před 308 miliony let) se v okolí dnešních Nýřan nacházely močály a jezírka s bohatou flórou a faunou. Mezi rostlinami dominovaly přesličky, plavuně a kapradiny. Sladké vody se hemžily raky, několika druhy ryb a žili zde dokonce sladkovodní žraloci. Na břehy jezírek vylézaly nejrůznější druhy obojživelníků. U dna jezírek se vytvořila mrtvá zóna bez kyslíku. Uhynulé organismy, které sem spadly, nepodléhaly rozkladu a vrstvy uhlí je dokonale zakonzervovaly. Právě obojživelníci nýřanskou lokalitu nejvíce proslavili. Antonín Frič zde nalezl a popsal řadu pro vědu nových druhů.

V bývalé ubikaci medvědů jsou instalovány dvě vitríny s různými druhy rostlin z té doby a s několika současnými druhy vzácných obojživelníků. Modely karbonských obojživelníků a největší dosud nalezené jepice všech dob spolu s fosiliemi karbonských rostlin jsou vystaveny zase ve dvou nástěnných vitrínách. (tp)

První mláďata a hned dvojčata

Damany stromové chová plzeňská zoo od roku 2020. Na začátku roku 2021 byl vytvořen první chovný pár (v expozici), kterému se loni v březnu narodilo jedno mláďe – samička. Druhý chovný pár byl sestaven v zázemí na začátku roku 2022.

V dubnu letošního roku samička porodila dvojčata (damani mají relativně dlouhou březost – přibližně sedm měsíců).

Aktuální stav damanů stromových v zoologické a botanické zahradě je šest jedinců. V Evropě je jich dohromady jen 23 – ve třech zoologických zahradách. Nejvíce v ostravské a nově od loňského roku také ve Frankfurtu. (zo)

Foto Kateřina Míšíková

Nová tvář na skalách pod Lüftnerkou: dvouletá samice irbise horského Mira.

Foto 2x Kateřina Mísková

„Lemovi“ lemuři

Ája a Vilda jsou od 21. března jména vzácných lemurů korunkatých, přivezených do Plzně v prosinci loňského roku. Jejich patronem se stal dlouholetý kmotr plzeňských lemurů senátor a starosta městského obvodu Plzeň 2 Ing. Lumír Aschenbrenner. Jeho známá přezdívka "Lem" vedla před pětadvaceti lety k adopci jediného tehdejšího lemura hnědého a později lemurů rudočelých. (mv)

Zkušební provoz se osvědčil!

Nový registrační systém adopcí má za sebou prvních devět měsíců. Do provozu vstoupil vloni 1. září. Díky němu se budou všechny adopce zobrazovat na webu, budou zveřejněny ve výroční zprávě i informačním systému v abecedním pořadí zvířat. Na straně zoo a podle ohlasů též mezi kmotry, mají úspěch funkcionality systému, jako je volba předání adoptičního certifikátu a potvrzení, nastavení upozornění o uplynutí roku adopce, změna podpořeného zvířete po roce i v mezičase, stejně jako další. Protože velké množství kmotrů prodlužuje své vztahy k zvířatům dlouhé roky, opakujeme nutnost vstupní registrace na www.zooplzen.cz v sekci adopcí. A pro průběžnou, prakticky onlinovou komunikaci připomínáme existenci facebookové kmotrovské skupiny. (mv)

HOST ZE SEVERU

Ostřice (*Carex*) z čeledi šáchorovitých roste v ČR ve více než 80 druzích. Některé z nich jsou hojné, jiné naopak extrémně vzácné. Jako níže popsaná ostřice vrchovištní. Po celém světě je známo asi 2 000 druhů ostřic, hlavně v oblastech s mírným nebo chladným klimatem. Jedná se o jeden z nejrozsáhlejších rodů cévnatých rostlin. Někteří autoři jej dělí na dva dílčí rody: *Carex* – český ostřice – a *Vignea* – český tuřice. Vzhled ostřic stejně jako tuřic je trávovitý – také se jedná o jednoděložné rostliny, květy jsou jednopohlavné.

Ostřice vrchovištní zaplavovaná (*Carex magellanica* subsp. *irrigua*, syn. *Carex paupercula*, *Carex paupercula* subsp. *irrigua*, *Carex magellanica* auct.) je vysoká nejčastěji 10 – 40, vzácněji až 80 cm. Je vytrvalá a netrsnatá s krátkými plazivými na konci vystoupavými oddenky. Patří

mezi různoklasé ostřice, nahoře jsou klásky (téměř) čistě samčí, dole (téměř) čistě samičí. U nás kvete nejčastěji v červnu až v červenci. Jde o severský druh s cirkumpolárním rozšířením. Roste hlavně v severní Evropě, jižněji většinou v horách, na Sibiři a v některých horách Asie, dále v Kanadě, na Aljašce a na severu USA. V ČR se vyskytuje jen velmi vzácně v horských oblastech, jedná se o silně ohrožený druh. Jejím domovem jsou rašeliniště. V současné době je známa pouze ze Šumavy a také Krkonoš. Podle webové stránky česko-bavorského projektu Květena Šumavy se s ní lze setkat též na vrchovištích v Bavorském lese. Vyskyt v Krušných horách patří minulosti. Z hlediska západočeského regionu tak patří k nejvzácnějším zde se vyskytujícím rostlinám. (zh)

Foto převzato z projektu Květena Šumavy.

Foto Alena Vydrová

Před dvaceti lety novinky, dnes naprostá samozřejmost

- Sedmkrát tak velká ■ Potom, že nemá plzeňská zoo hrocha
 ■ Puma není jen teniska ■ Plzeňská dinosauří premiéra ■ Dvacet let s turnikety

Zoologická a botanická zahrada města Plzně slavila v roce 2003, obdobně jako slaviť letos, kulatiny svého přestěhování od Radbuzy na pokraji Doudlevec na Lochotín. O úspěšné cestě, po níž se na novém místě vydala, svědčí i toto dobové srovnání: Východí stav: Výměra tři hektary a několik desítek zvířat. Skutečnost 2003: Jedenadvacet hektarů a 1 148 druhů zvířat, z nichž 70 procent taxonů nechová žádná další zoo v ČR.

Návštěvníci dostávají v jubilejním roce mimo jiné též užitečný dárek: Je jím první skutečná restaurace v areálu. Je v ní samoobslužný provoz, je v africkém stylu a nese jméno Kiboko, což přeloženo ze svahilštiny znamená hroch. Jeho umělecké ztvárnění před stavbou je dětskou prolézačkou. Pod statkem Lüftnerka vedle prozatím ještě staveniště Tygřího údolí si lze odskočit na občasťvení do rovněž nového stylového Sibiřského srubu.

Obě stravovací zařízení jsou stále v provozu a restaurace Kiboko je nadále jedním z hlavních míst v zahradě, kde se dá naobědvat, posedět nad chladičným nápojem nebo si dát nějakou „rychlou“ z nabídky několika kiosků. V roce 2015 prošla restaurace částečnou opravou, hlavně se zvětšila její venkovní kapacita. Bylo to třeba, neboť v hlavní sezóně a za pěkného počasí Kiboko „praskalo ve švech“. S 90 novými místy k sezení na venkovní terase tak dokáže nyní nabídnout své služby až ke 190 hostům najednou.

Březen 2003 byl ve znamení masivní propagační kampaně, jakou zoo dosud nezažila. Připravila ji tehdy společnost West Media a tvořili ji billboardy, reklamní lavičky, televizní a rozhlasové spoty, noviny inzeráty a další propagační výstupy. V souvislosti s ní vznikl též nový slogan zahrady – Docela jiný svět. I ten ji doprovází a propaguje do dnešních dnů.

Na tuto kampaň navázaly v příštích letech další prezentace. Sice už ne tak velké, ale každoročně se opakující. Až po současnost. Například první reklamní kampaň letošního roku upozorňovala na unikátní zmiji pavoučí, již si mohou prohlédnout návštěvníci pouze v jediné zoo na světě, a to právě plzeňské!

Čím ovšem žádná z příštích kampaní tu úvodní nepřekonal, byla kreativita billboardových plakátů a jejich hesel. Však uznejte sami: Není to přímo geniální upoutávka? Puma není jen teniska. Nebo: Tučňáci nejsou jen hokejisté. Či: Zebra není jen na přechodu.

Rok 2003 – před koncem své první poloviny – přináší rovněž otevření DinoParku, jakožto na-

vazující aktivity na zoologickou a botanickou zahradu a současně prvního zábavního parku tohoto druhu v ČR. V severní části areálu ho zprovoznila v polovině června na základě nájemní smlouvy na ploše tří hektarů plzeňská společnost West Media. Hned v prvním roce jeho existence zde instalovala na 30 pravěkých ještěřů, vesměs v životní velikosti. Největším modelem je Apatosaurus, známější pod starším názvem Brontosaurus, o délce 23 m a výšce téměř sedmi metrů. Jeho hmotnost je odhadována na 15 tun. DinoPark má funkci jak zábavnou, tak vzdělávací. Na panelech jsou informace o tom, jak vypadal svět před 200 až 65 miliony lety. V souvislosti s novou atrakcí s dvojím vstupným bylo zavedeno u pokladen elektronické odbavování návštěvníků prostřednictvím turniketů.

V příštích letech otevřela West Media DinoPark rovněž u některých dalších tuzemských zoo a vybudovala jich několik též v zahraničí, a to nejen na Slovensku. (eš)

Foto Jaroslav Vogeltanz, Kateřina Misíková

Nejmodernější dům pro děti a mládež v kraji je v Chebu!

Dům dětí a mládeže Sova v Chebu sídlí v bývalé honosné vile z minulého století obklopené rozlehlou okrasnou zahradou přeměněnou na zahradu botanickou se zvířecími expozicemi a výběhy. Nyní to vše ještě doplňuje moderní Přírodovědné centrum. „Začátky projektu spadají již do roku 2017, kdy jsme pro něj získali stavební povolení. Nikoliv však potřebné finanční prostředky z EU,“ vrací se o několik let zpátky ředitel DDM Sova Ing. Miloslav Šverdlík a pokračuje: „Obrat nastal v roce 2020, kdy jsme k 18 000 000 korunám z evropských fondů získali ještě od zřizovatele – Města Chebu – dalších 20 milionů. Za tyto peníze vznikly dvě učebny, dva skleníky, nové prostory pro teraristiku a zázemí pro personál i děti.“ Za zmínku rozhodně stojí i to, co není úplně vidět, zdůrazňuje pan ředitel: „Stavba má podlahové vytápění, vzduchotechniku s rekuperací, vlastní fotovoltaickou elektrárnu.“ Také je nejmodernějším domem dětí a mládeže v Karlovarském kraji.

Prozatím centrum hostí především přírodovědné olympiády. Výukové programy přijdou na řadu

od nového školního roku. Alespoň tomu všichni věří. „Moderní řešení mají totiž své záludnosti. Ne všechno ještě funguje tak, jak by mělo,“ přiznává Ing. Šverdlík.

„Když více zasvítí sluníčko, přehřívají se terária, takže je musíme vybavit dodatečnými termostaty. Podle intenzity slunečního svitu by měla být budova automaticky zastínována a při vyšších teplotách samočinně větrána. Jenže automatika zlobí. Závady se projeví na zastřešení. Také zjišťujeme, co všechno bylo opomenuto v projektech. Kolik musíme dodatečně nakupovat vybavení.“ Pan ředitel je ale optimista a věří, že od září už pojede centrum naplno a bez vážnějších závad. K užítu dětí navštěvujících Sovu i dospělé veřejnosti, již budou nové chovatelské a pěstitelské prostory rovněž přístupné. Vlastně je dvojnásobným optimistou a smělym vizionářem. Začíná rozjždět další projekt. Jeho výsledkem by měly být nové voliery. Ty stávající z roku 1980 už totiž dožívají. (fh)

Foto Miloslav Šverdlík

STROMY S PAMĚTÍ

Jeden z plzeňských památných stromů roste přímo v zoologické a botanické zahradě

Památný strom je obecně strom vynikající svým vzrůstem, věkem nebo nepůvodním druhem, představující výraznou krajinnou dominantu, připomínající historické události nebo spojený s pověstmi či bájemi. Takové stromy zpravidla požívají úcty nebo ochrany od místního obyvatelstva a jejich právní ochranu mohou zaručovat místní zákonné předpisy. V ČR je památný strom oficiální označení pro mimořádně významné stromy, jejich skupiny a stromořadí, které byly za památné vyhlášeny na základě zákona o ochraně přírody a krajiny. Označují se tabulí s malým státním znakem ČR, zpravidla na stojanu poblíž paty stromu. Jako právní termín se sousloví památný strom objevil v roce 1992 v zákoně České národní rady o ochraně přírody a krajiny. Nahradilo tak původní neustálené a nekodifikované označení, například strom chráněný státem. Toliko definice. V ústředním republikovém seznamu je památných stromů evidováno cca 25 000.

Úcta ke stromům až kult stromu je dávného data. Ctíli je Keltové stejně jako Slované. Pro první byl posvátný dub, pro druhé to byly všechny staré stromy – na českém území dub a lípa, které zde dosahují nejvyššího vzrůstu a věku.

Husitská doba dala některým stromům též rozměr duchovní. Jan Hus, jenž nemohl pro konflikt s církví působit ve svatostáncích, kázal pod širým nebem. Často ve stínu starých tzv. rodových lip. Ty byly sázeny při založení statku nebo narození prvního syna a věřilo se, že je budou chránit. Podle toho se jim dostávalo vážnosti. Po upálení reformního katolíka roku 1415 byly na jeho upomínku další lípy vysazeny.

Se starými stromy (obzvláště duby a lípami) bývá spojován rovněž husitský vojevůdce Jan Žižka. Jeho vojska často tábořila poblíž vzrostlých stromů, které tehdy fungovaly jako orientační body. Dnes je se Žižkovou činností – ať už podle pověstí nebo skutečnosti – spojováno přes 80 památných stromů.

Vztah lidí a stromů byl dále rozvíjen a posilován v době českého národního obrození na přelomu 18. a 19. století. To se po dvou stoletích silné katolizace země začalo opět obracet do doby národních hrdinů, jakými byli Hus a Žižka. Básník Jan Kollár

v básnické skladbě Slávy dcera z roku 1824 lípu nazval „slavostromem“. V roce 1848 na Vseslovan-ském sjezdu se stala oficiálním stromem Slovanů a od té doby ji za svůj národní strom považují též Češi. Je také na dvou státních symbolech – standardě prezidenta republiky a státní pečeti – a dále na vojenských uniformách a na bankovkách.

Jednou z prvních vyhlášek, která stanovovala ochranu konkrétních stromů, byl patent z roku 1714, chránící lipovou alej mezi Pražským hradem a Královskou oborou v Bubenči.

Na konci 19. století zaujaly památné stromy vrchního lesního správce u hlubockých Schwarzenbergů Jana Evangelistu Chadta-Ševětinského. Ten v roce 1899 vypracoval a vydal první seznam památných a chráněných stromů a posléze systematicky vytvářel jejich soupisy a současně zaznamenával pověsti vázající se k nim.

Na přelomu 19. a 20. století nastal rozmach místních okrašlovacích spolků, které se zaměřovaly na okrašlení okolí a ochranu památek, včetně přírodních. V téže době se začalo uvažovat taktéž o právním zakotvení ochrany přírody. První zákon v tomto duchu však byl vydán až podstatně později – v roce 1956.

Jehličnany jsou památnými stromy spíše výjimečně. Jeden z nich na území Plzně – Borovice u Košináře – je chráněna pro celkový vzrůst a také jako ukázka místní formy borovice lesní – tzv. bolevecké.

Vedle oficiálně chráněného stromu státem se lze v přírodě setkat ještě s další kategorií pozornost si zasluhujícími stromy. Jde o tzv. významné stromy. Nejčastěji to bývají Významné stromy Lesů ČR. Obdobný vlastní soupis významných stromů vytvořili také Vojenské lesy a statky ČR.

Právě stromy – druhově významné či zajímavé svým vzrůstem či stářím – jsou velmi častým základem významného krajinného prvku (VKP). Označovány jsou takto ekologicky, geomorfologicky nebo esteticky hodnotné části krajiny, které utvářejí její typický vzhled nebo přispívají k udržení její stability. Mohou to být i cenné prvky vytvořené člověkem, zajímavé sídelní útvary, historické zahrady a parky. Nikdy však nejde o přísněji chráněnou část přírody.

V západních Čechách zpopularizovaly – především mezi odbornou veřejností – památné stromy tématické brožury vydané oběma dvěma kraji ve druhé polovině prvního desetiletí tohoto století. Autorsky za nimi stojí velký znalec památných stromů nejen v našem regionu RNDr. Jaroslav Michálek ze Sokolova. Vyhledávání, monitoringu, ochrany a popularizaci památných stromů se začal věnovat již v sedmdesátých letech minulého století. Kresbami texty doprovází jeho dlouholetý spolupracovník MUDr. Vladimír Lepš. Je tak celkem logické, že když ve stejném období vydal Svazek obcí Blatenska Stromoknížku – průvodce nejen po památných stromech, ale i malebné krajíně, v níž rostou, úvod k ní napsal Dr. Michálek.

Vlastní památný strom má Zoologická a botanická zahrada města Plzně. Jedná se o Körnerův dub (dub letní), pod jehož mohutnou korunou se nachází již téměř 20 let unikátní kamenná japonská zahrada Šówa-en. Strom je starý přes 400 let, vysoký přibližně 30 m, zákonné ochrany se mu dostalo na podzim 1997. Rovněž letité a rozložitě duby ve střední a západní části zahrady vytvářejí významný krajinný prvek. Za zmínku stojí rovněž fragment reliktního boru u výběhu medvědů. Tím je označováno lesní staniště, kde se borovice lesní přirozeně vyskytuje od jejího rozšíření do střední Evropy v polodělové době.

(zh)

Foto 2x František Hykeš

Körnerův dub nad kamennou japonskou zahradou Šówa-en.

Stál u cesty. Bláhově jsem si myslel, že mě očekává na zápraží environmentálního centra. Ne. Netrpělivě vyhlížel instalatéry, aby zprovoznili ucpané odpady v institutu Srdce Poohří. („Někdy si víc připadám jak provozní, než jeho ředitel,“ utrousí.) Čas, který mi vymezil, ohraničil na hodinu. Na jedenáctou musí odjet do Stráže nad Ohří se zavazadly studentů České zemědělské univerzity, kteří tu do dneška spali. I to je velké vítězství. Měli jsme se sejít už několikrát, ale nikdy to pro zaneprázdnění Karla Janouška nevyšlo. Být předsedou zapsaného spolku Zamenis (podle rodového latinského jména užovky stromové) a ředitelem Environmentálního institutu Srdce Poohří pro studium, ochranu a podporu biodiverzity zabere něco času. I když z jedné instituce do druhé to má jen přes silnici.

Začínáme prohlídkou přírodní zahrady institutu. Má být domovem obojživelníků, samozřejmě zdejšímu unikátu užovce stromové, nechybí vřesoviště ani ukázkové broukovíště, má návštěvníkům představit hlavní druhy květeny Doupovských a Krušných hor a zdejší části Poohří. Zejména v této části je patrné, že se zrodila teprve nedávno a plevel je obvykle silnější než vzácné rostlinky. I to může být pro návštěvníky sdělením.

V přednáškovém sále institutu je starobylé útulno. Příjemný pocit z útulného venkovského až domáckého prostředí umocňuje malé jeviště v čele. „Institut sídlí v budově bývalého ubytovacího hostince s divadelním sálem,“ vysvětluje K. Janoušek. „Do vysídlení původního německého obyvatelstva byl Osvinov živá obec s vlastní hasičárnou i divadelním ochotnickým souborem Thálie,“ dodává. Ještě bych chvíli vstřebával atmosféru nezvyklého prostředí, ale už přecházíme do vedlejší místnosti: Studovny a knihovny. „Dáte si kafe?“ zeptá se hostitel. „Dám,“ odpovím upřímně. Potřebuji spláchnout nepříjemný pocit z jízdy po lesní silničce ze Stráže sem do Osvinova. Co by člověk chtěl, když se vine údolím Pekla, zatímco Nebesa zůstala vpravo hned na jejím začátku. Obvykle sem jezdím po klikatících se silnicích od západu. Jenže dnes jsem odbočku přešel. Celou cestu jsem trnul, abych nepotkal v protisměru druhé auto. Dva osobáky se zde neminou. Couvat několik set metrů je pro mne nečernější můrou. Naštěstí jsem jel v závěsu popelářského auta. Takového úplně malého, jaké jsem ještě nikdy neviděl, ale razilo mi cestu jako ledoborec. Ještě, že jsem ho ve Stráži nepředjel. Jako by mi pan Janoušek četl myšlenky, řekne: „Jo cesta je sem romantická a dobrodružná. A představte si, že sem občas zabloudí i kamion. Míří na Boží Dar a mylná navigace ho zavede do Osvinova. Chudák řídí se zde nemá ani kde otočit. Jeden Ital zaplatil za vyproštění hodně peněz.“

Poslouchalo by se, ale velká ručička se nezadržitelně přibližuje k půl jedenácté. Pane Janoušku, už je nejvyšší čas otočit řeč k vám! „O přírodu jsem se zajímal od dětství. Zrovna nedávno jsem přemítal, kde se ve mně ta záliba vzala, když rodiče mi vzorem nebyli. Více a více jsem inklinoval k hadům. Slovo zmije mě úplně fascinovalo. Záliba postupně přerostla ve vášeň. I povolání jsem si zvolil takové, abych byl v přírodě. Vzděláním jsem lesák, ale živil jsem se le-

čím. Od roku 1990 dokonce jako restaurátor. Nebýt toho, že matka byla Videňačka a sestra emigrovala, určitě bych se pokusil o studium na přírodovědecké fakultě. Jenže takhle jsem byl typický student té doby, který sice udělal zkoušky, ale pro vysoký zájem nebyl přijat.“

Do okolí Stráže nad Ohří začal jezdit v 70. letech minulého století. Žil v Karlových Varech, takže to neměl až tak daleko. Přivedl ho sem přírodovědec karlovarského muzea Dr. Brdička. Hlavně se soustředili na ochranu užovky stromové. Když začala v 80. letech její populace ubývat,

Na to, že v Osvinově působí dvě environmentálně zaměřené organizace, obě pod vedením Karla Janouška, měly vliv dvě náhody, dvě osoby: První bylo seznámení se s herpetoložkou Ing. Radkou Musilovou. Začalo to její doktorandskou prací o zdejší užovce stromové a skončilo životním partnerstvím. „A nějak oba jsme chtěli být co nejbližší hadům. V Osvinově byl volný dům, tak jsme ho koupili a začali tam spolu žít,“ konstatuje hostitel. S tím úzce souvisí, že zde má sídlo i zapsaný spolek Zamenis zaměřující se na ochranu užovky stromové, i zdejší jedinečné přírody, a na environmentální osvětu. Za vznikem institutu stojí obchodník s realitami Prokop Svoboda. „Kolem své chalupy v Krušných horách chrání zmije. Když se dozvěděl, že v okolí Osvinova žije čtyři sta, možná ale také šest set velice vzácných užovek stromových, navštívil mě a nabídl spolupráci,“ rozpovídá se znovu pan Janoušek. „Nejprve ve formě sponzoringu, načež přišel s myšlenkou vytvořit Environmentální institut Srdce Poohří pro studium, ochranu a podporu biodiverzity pod záštitou jeho firmy Svoboda a Wiliams a našeho spolku Zamenis.“ V srpnu 2021 byl slavnostně otevřen a od té doby má ve své začínající historii vepsáno již řadu zdařilých setkání a akcí.

Na stole v knihovně leží několik posledních čísel IRISu a publikací Skvosty přírody vydaných k 20 letům existence tohoto čtvrtletníku. Neklamné svědectví nedávné návštěvy ředitele zahrady Ing. Jiřího Trávníčka. „Jsme dlouholetí přátelé a spolupráce se zoologickou a botanickou zahradou si nesmírně vážím. Stejně jako podpory každého, kdo si zdejší krajinu zamiloval a pomáhá s její ochranou,“ podotkne pan Karel. Upřímně řečeno, více než hromádka tiskovin, sic na nich mám určitý podíl, mě už při vstupu do knihovny zaujaly jeden vedle druhého srovnané svazky Ottova slovníku naučného. V takto ucelené podobě, přiznávám se, ho vidím poprvé. A fascinuje mě. V myslí mi vytane spojení: Výjimečné dílo za zády, výjimečný člověk přede mnou.

Blíží se jedenáctá a hostitel pečlivě hlídá čas. „Naše environmentální centrum vám ještě stačím ukázat,“ usoudí a otevírá malý domeček, původně přístřeší pro hasičskou stříkačku. Jeho interiér má zvláštní jedinečnou atmosféru jako vše ostatní. „Během roku zde pořádáme pravidelně několik osvětových akcí většinou pro rodiny s dětmi. Přes poměrně složitou dopravní dostupnost Osvinova je o ně mezi veřejností značný zájem. Láká jejich zaměření, láká zdejší příroda. A to nemyslím jen údolí Ohře, zaplátěpánbůh, že jsme ho prozatím uchránili od výstavby dálnice, ale krásně je všude okolo. Otevření jsme školám, vědí to a využívají toho...“ shrne předseda spolku Zamenis. A už na čtyřkolce s vlekem plným zavazadel studentů mi ještě říká: „V klidu si nafotíte, co potřebujete.“ Rád ho poslechnu. Mám zachyceny naučné tabule, líhniště, detaily přírodní zahrady. Jen jeden snímek mi stále chybí a chybět zřejmě zůstane. Je sice jeden z mála letošních teplých májových dnů, ale žádnou vylezlou užovku stromovou nepotkávám. Jako by mi dávaly najevo, že dobře vědí, že moje cesta do Osvinova nevedla za nimi, ale za jejich velkým a celoživotním ochráncem Karlem Janouškem. Panem Zamenisem.

Pan Zamenis

Text a foto František Hykeš

sepsali pro ni, ale také pro stejně kriticky ohrožené sysly a perlorodku, záchranný program. Ochrana jedinečného hada mu prostupuje celým jeho dalším životem až po současnost. „Důležité je, aby se měli kde rozmnožovat. Spolek Zamenis vybudoval ve zdejší přírodě na vhodných místech na třicet hadníků čili líhnišť. Je to jednoduché zařízení. Důležité je, aby obsahovalo substrát, který se rozkládá a vydává teplo. Mohou to být piliny, rašelina, hnůj, seno, sláma. Užovka je vejcorodá, ke zdárnému vývoji potřebuje zárodek teplo,“ vysvětluje K. Janoušek. A ještě připojí vysvětlení, kde se užovka stromová v okolí Stráže vzala, když jde o zcela izolovanou lokalitu. „Původně se mělo za to, že zde byla uměle vysazena v 19. století. Snad hrabětem Buquiem či rodinou Mattoni. Intenzivní bádání však ukázalo, že se jedná o zbytek jejího původního evropského rozšíření. V té souvislosti jsou zajímavé informace, že byla užovka stromová viděna v poslední době rovněž v okolí nedaleké Kadaně. Zdejší lokalita by tak sice přišla o svoji exkluzivitu v Čechách, ale u tak vzácného zvířete je každý další jedinec a výskyt obrovským přínosem.“

Teče si víceméně stále původním korytem Ani zemědělci ji příliš nenarovnali

Tůň před soutokem s Radbuzou.

Zubřina v přírodním parku Zelenov.

Viklan u Babylonu.

Vlak na Plzeň přešel přes silnici na Klatovy a vnořil se do neširokého polodivokého údolí. Domažlice byly stále ještě v dohledu. Paní učitelka přivolala děti rozsazené po vagónu k oknům v jeho levé polovině a začala výklad: „Říčka, která teče pod tratí se jmenuje Zubřina a je jedna z mála, možná v kraji jediná, která si zachovala téměř po celém svém toku původní přírodní charakter. Vidíte, jaké je údolí divoké, mezi starými vrubami vyrůstají mladé, jediným hospodá-

řem je zde příroda včetně občasné velké vody. Za chvíli, až mineme Milavče, začne téct Zubřina širokou nivou a klikatit se v loukách. To už se také často nevidí, protože velká část vodních toků byla v předešlých letech upravována, napřimovaná a regulovaná...”

Zubřině se ale všechny vodohospodářské úpravy od Domažlic až po ústí do Radbuzy těsně před Staňkovem téměř vyhnuly. Skutečně jako zázrakem. Tím spíše, že protéká intenzivní ze-

mědělskou krajinou, zdejší družstva stála v popředí velkovýrobních technologií. A k tomu utvářely rovněž ráz krajiny. Jen u Osvračína byl její tok napřimán. Sotva však regulace končí, rozlévá se do lučních mokřadů v létě s desítkami dekorativních květů kosatce žlutého. Rostliny dříve hojné, ovšem v důsledku vysoušení mokřin a plošných meliorací dnes spíše ojediněle. Kuňkání žab v různých tónech prozrazuje, že jde o ráj obojživelníků.

PTÁK VYTLAČENÝ DO HOR

Zoologická a botanická zahrada města Plzně se dlouhodobě aktivně podílí na monitoringu a ochraně chřástala polního v západních Čechách. Žije zde v pohraničních horách – na Šumavě, v Českém lese a také ve Slavkovském lese. Dříve to byl přítom pták hnízdící v nižších polohách. Postupně, ale zásadní změny v zemědělské krajině ho čím dál více vytlačovaly do vyšších nadmořských výšek. Ve většině evropských zemí je jeho populační trend v posledních letech silně záporný. První početní pokles byl zaznamenán již na přelomu 19. a 20. století v západní Evropě, ve střední Evropě potom většinou od 50. let minulého století. Za pouhých 20 let mezi roky 1970 až 1990 poklesly stavy chřástala polního o alarmujících 50 procent! Evropský areál přítom představuje více než polovinu are-

álu celosvětového. Za tak drastickým úbytkem jsou především změny v zemědělském hospodaření – intenzifikace, odvodňování, likvidace vhodných stanovišť.

Podle současných odhadů žije v ČR přibližně 1 500, možná i 1 700 párů chřástala polního. Na Šumavě je to od 100 do 150 párů, takže představuje významnou lokalitu jeho výskytu. Je zde tudíž nutné uplatňovat všechny formy ochrany vedoucí nejen ke stabilizaci, ale zejména k nárůstu zdejší populace. (ša)

Foto Jiří Vlček

◀ Z běžného ptáka učinily civilizační změny vzácný druh vyžadující soustavnou ochranu.

Zubřina je však zajímavá taktéž na svém horním a středním toku. Pramení nedaleko obce Pelechý ve výšce 552 nadmořských metrů a poměrně rychle utíká do údolí táhnoucího se od Babylonu k Domažlicím. Její počáteční cesta podhorskými loukami k Pasečnickému rybníku byla sice narovnána, takže připomíná spíše umělou strouhu, ale okolní krajina stále lahodí oku. Však se jí nevelké Pelechý, spíše vesnice sloužící k rekreaci než ke stálému životu, pyšní prostřednictvím informační tabule hned u prvního stavení: „I když se v okolí obce nevyskytují přímo vzácní živočichové, je toto prostředí nasyceno běžnými druhy. Zastoupeny jsou zde v takové míře, která není v ostatních částech Domažlicka obvyklou. Mimo to je tato lokalita důležitým migračním koridorem pro tak vzácné druhy jako jsou sokol stěhovavý, chřástal polní nebo sluka lesní. Lze předpokládat, že lesnatost krajiny nabízí možnost pro pobyt i jiných druhů – jako např. rysa ostrovida.“ Škoda jen, že smrkové lesy značně, ostatně jako všude na Všerubsku, poničil v uplynulých letech lýkožrout smrkový.

Turista cestou k Pasečnici určitě nemine odbočku k přírodní památce Salka, jež je upomínkou na těžbu kyzových břidelic v domažlickém krystaliniku.

MÍSTO PROCHÁZEK I POUČENÍ

Nejhezčím místem na celé Zubřině je bezsporně přírodní park Zelenov. Napájí zde čtyři rybníky, z nichž největší jsou Strakovský a Zelenovský. Původně jich bylo 17 a unikátní středověká rybníční soustava byla rezervoárem vody pro Domažlice a jejich sedm mlýnů. Od města jsou rybníky vzdáleny jen několik málo kilometrů, takže přírodní park založený v roce 1987 o výměře 345 ha pod vrchem Dmout (603 m n. m.) je častým cílem vycházek jeho obyvatel. Zásluhou Domažlických městských lesů, které zde hospodaří, díky interaktivní naučné stezce, také místem poučení. Zubřina tu má charakter horské bystřiny s místy do okolního terénu zahluobeného koryta, dokazujícím její sílu při jarním tání a letních bouřkách. V její panensky čisté vodě se stále vyskytují říční škeble a raci, včetně kriticky ohroženého raka kamenáče – na naprostou čistotu vody nejcitlivějšího. Mezi ptáky lze zahlédnout ledňáčka říčního.

ZA POMOCI ING. PAVLA

Sotva Zubřina opustí přírodní park Zelenov, končí u silnice z Pasečnice a po jaru sytý zelený od souvislých porostů ostřic a další mokřadní vegetace, přibírá zleva vodní posilu z Teplé Bystřice. Ta ovšem není přírodním potokem, ale umělé vytvořeným kanálem odpojujícím se od mateřské Bystřice u nádraží v České Kubicí. Podél železniční trati Domažlice – Furt im Wald, několikrát ji podchází vpravo a opět zpět vlevo, míjí východní okraj rekreační obce Babylon, aby lesem svižným tempem dorazila až k železniční zastávce Havlovice. Od ní je to k soutoku se Zubřinou něco přes kilometr. Nepospíchejme ale na samý konec kanálu. U chatové kolonie před Babylonem (ve směru toku) na modře turisticky značené cestě s něžným jménem Půvabná určitě stojí za zastávku jediný viklan v Plzeňském kraji – čtyři metry velký a 1,5 m vysoký Čertův kámen. Skalní blok o hmotnosti 40 t se kdysi kýval několik desítek centimetrů sem a tam a vydával skřípavé zvuky. V šedesátých letech 19. století jej ale italská dělníci při stavbě trati spojující Bavorsko s Čechami rozhoupali tak, že vypadl ze své osy. Do té se ho podařilo navrátit v roce 2009 skupině místních nadšenců v čele s dobrovolnými hasiči a pod odborným vedením strakonického občana Ing. Pavla Pavla, známého tím, že rozhýbal sochy na Velikonočním ostrově.

NAMÍSTO DO DUNAJE, DO LABE

Kanál, nebo také náhon, Teplé Bystřice byl zbudován pro zásobování Domažlic především pitnou vodou. Ze Zubřiny ji nebylo možné gravitačním způsobem odebírat, neboť tekla pod výše položeným městem. Stavbu povolil domažlickým měšťanům již v roce 1571 císař Maxmilián. Je pozoruhodné, jak vyspělé už bylo tehdejší stavitelství, neboť udržet potřebný spád na 16 km dlouhém kanálu nebylo geodeticky rozhodně jednoduché.

Aniž bychom chtěli srovnávat, určitá paralela s jihočeskou Zlatou stokou se přece jen vnučuje. Ta byla postavena podle plánů Štěpánka Netolického již v první a druhé dekádě 16. století, kanál Teplé Bystřice je autorsky anonymní. Také podstatně kratší. A jeho význam je výrazně lokálnější. Nicméně jednu jedinečnost mu upřít nelze: Propojuje povodí

Dunaje ústícího do Černého moře s povodím Labe vlévajícího se do Severního moře. Znamená to, že v Zubřině pod Zelenovem teče přibližně jedna třetina vody, která by, nebýt této umělé vodoteče, končila na jihu Evropy.

Obě vodní díla – jihočeské, tak západočeské jsou důkazem nejen technického umu našich předků, ale taktéž toho, jak dokázali využívat možnosti přírody, aniž by ji škodili. Naopak činili s citem a s rozvahou. Kanál T. Bystřice tak souzní s krajinou, že nezasvěcený turista nepozná, že jde podél umělého potoka. Zvláště mezi Babylonem a železniční zastávkou Havlovice nabízí příjemnou a velmi uklidňující procházku. Voda pádící svižným tempem po zlatavém dnu od zdejší žuly má až magický účinek.

Unikátním se stal po výstavbě železniční trati přechod kanálu Teplé Bystřice přes její hluboký zářez u Havlovic po kovovém akvaduktu. Ten sloužil svému účelu do roku 1984, kdy byl pro zchátralost stržen. Kanál byl prodloužen až k Zubřině. Navrácen do původní trasy – tentokrát za pomoci dřevěného akvaduktu – jediného v ČR, byl v roce 2012. Velká turistická atrakce však neměla dlouhého trvání. Když začalo dno propouštět, voda byla svedena do roury a akvaduktu byl konec – most slouží jen cyklistům a pěším. Většina vody z kanálu T. Bystřice se opět slévá s vodami Zubřiny. Malé množství teče původním korytem k pile v Havlovicích, kde umělý potok končí.

U konce je též naše putování krajinou kolem Zubřiny. Než dorazí do cíle, obsloužila v minulosti ještě poslední mlýn na svém toku – Pasecký u Staňkova (pod Hlohovou). Poté, co se jeho stále existující náhon (mlýn nemele už od 50. let minulého století) spojí s hlavním tokem a proteče malou bažinatou deltou, nijak dlouhá říčka Zubřina, měří jen 33,2 km, splyne s vodami jedné z pěti plzeňských řek – Radbuzou. (Nepočítáme-li mezi ně ovšem Českou řeku – jedinečnou rybí expozici pod statkem Lůftnerka v plzeňské zoologické a botanické zahradě obdivovanou nejen rybáři. Právě letos slaví patnácté výročí otevření.)

Text a foto Ing. František Hykeš

Foto František Hykeš

NA STATKU LŮFTNERKA **IRIS**

Jakoby příbuzné klokanů

Tato část zahrady má pro návštěvníky snad nejpřesvědčivější nabídku v celém areálu. Je skansenem zemědělského nářadí a techniky, představuje tradiční a krajová plemena hospodářských zvířat, celoroční cyklus Český rok na vsi připomíná současníkům jak se dříve žilo na venkově. Pro děti je velkým eldorado zejména půda statkové stodoly přeměněná v lanové centrum. My se ale zaměříme na dvě současné novinky: Počet již dříve narozených mláďat rozšířil přírůstek u ovcí border leicester. Ovečka se narodila před polovinou března, sameček na konci měsíce. „Zatímco loni jsme se dočkali dvojčat, letos má každé svou vlastní mámu. Jedno mají ale společné,“ posteskuje si ošetřovatelka Věra Březinová: „Loni byla jehňata odkázána na láhev s mlékem, letos je tomu stejně. Přitom informace o plemenu uvádějí, že ovce jsou dobré matky.“

Leicesterské ovce jsou robustní zvířata, beran může mít hmotnost až 170 kg, samice mají hmotnost mezi 90 až 120 kg. Jsou to poslušná bezrohá zvířata chovaná pro dlouhou vlnu a výborné maso. Vyšlechtěny byly ve Velké Británii, odtud se rozšířily do řady zemí – třeba do USA či Austrálie. „Kdyby pocházely odsud, věřila bych, že jejich částečným předkem je klokan. Podívejte se na jejich hlavu,“ směje se V. Březinová.

Druhou novinkou – technickou – je na statku zasíťování expozice s vodní drůbeží. „Jsem moc ráda, že se dostalo už i na statek,“ svěruje se V. Březinová. „Zatímco v dolní části zahrady představovaly riziko nákazy ptačí chřipky hojně divoké kachny, u nás jsou to hrdličky. Zrovna dnes ráno jsem četla, že nemoc aktuálně řádí mezi racky. Pro chovatele drůbeže je to velké nebezpečí.“ (fh)

VLEKLÁ ZIMA, ROZPAČITÉ JARO

Foto IRIS Miroslav Volf

V případě první víkendové akce Zoologické a botanické zahrady města Plzně – **Rozpustilého vyhánění zimy z plzeňské kotlinky** – mohla vládnout u pořadatelů spokojenost. Poměrně slušná návštěvnost, dost lidí přišlo v maskách, průvod z Vinic na náměstí Republiky vyprovodil místostarosta prvního plzeňského obvodu Mgr. Miroslav Šuma. Před radnicí přijal hlášení o vyhánění zimy z úst Jaromila XIV. osobně primátor města Mgr. Roman Zarzycký. Vše jak má být, se odehrálo rovněž při první zastávce – na statku Lüftnerka. Souboj mezi Zimomilci a Jaromilci vyhráli ti druzí, opět o hlavu přišel slaměný kohout. Přesto, že letos to byl opravdový fešák. Ale co naplat: Porušil svoji povinnost brzo ráno kokrhát a vábit nový den. Nevyhlížel červánky nad východem, nehlásil náznak rozbřesku na obloze. A tak zatímco odpoledne se znatelně prodloužila, rána jsou pořád ještě dlouho tmavá... Morana, jakožto symbol zimy, byla na další zastávce u Kalikovského mlýna nejen zapálena, ale ještě vhozena do vody Mže. Paní Zima, už značně zestárlá a opotřebovaná, byla pro jistotu zavřena do rakve a uvězněna v městské šatlavě. Jenže vše marné. Rozcházející se pořadatelé se loučili před radnicí otázkou: Také jsi tak zmrzlý....? Prostě zima se jen tak nehodlala vzdát. A vážným soupeřem jara, jako kdyby naplňovala přísloví Březen za kamna vlezem, duben, ještě tam budem, byla po oba měsíce. Ale také v květnu. I když Studený máj – v stodole ráj. Vzhledem k současným cenám potravin by nám bylo třeba přímo veleráje.

Sobota 18. března, kdy se na statku Lüftnerka vítalo jaro, otvírala po zimě Česká řeka a probouzel les, sluníčko hladilo teplými paprsky. Také byl v zahradě první letošní nával. Bylo to příjemné připomenutí nadcházejícího jara, ale na dlouhou dobu v této intenzitě poslední. Nejobjeklovenějším stánkem dětmi byl i letos ten, patřící lesní pedagogice zosobněné jejím západočeským mistrem Ing. Pavlem Šeflem z Lesů ČR. Ovšem plno bylo taktéž u rybářského trenažéru – atraktivní novinky letošního roku. Jen právě díky členům Českého rybářského svazu a jejich štědrosti a velkorysosti při přípravě hromady cen bylo ještě odpoledne úspěšné plnění úkolů na jednotlivých stanovištích čím

Foto 2x František Hykeš

odměnit. Tak velký zájem o soutěže byl! Naučnou stezku dokonce absolvoval nejvyšší počet zájemců, jaký kdy po některé z nich od roku 2003 prošel!

Samozřejmě nechyběl vodník. Letos dorazili dokonce dva. Jeden náš starý dobrý známý a druhý samozvaný. Ten bývá často viděný u Velkého boleveckého rybníka a občas také v ulicích Plzně. Neboť jak přiznal: „Přestal jsem už být člověkem, chodím stále ve vodnickém.“ Ovšem jeho přítomnost při otvírání České řeky se většině návštěvníků vůbec nelíbila. Ti nejradikálnější se dožadovali dokonce jeho okamžitého vykazání. Jenže jak, když měl platnou vstupenku. A samozřejmě také proč? Nakonec si to s ním s nadhledem a s úsměvem vyřídil domácí vodník z nýrské přehrady na Uhlavě, který si jednou za rok připluje zkontrolovat též přidružený revír v zoologické a botanické zahradě. Povídá mu: „Každému skutečnému vodníkovi kape ze šosu voda. Podívej na mne. Ale z tvého neukápně ani kapička. Jsi ty vůbec vodník?...“

Zajímavý program byl připraven i na **Ptačí sobotu** u příležitosti mezinárodního dne ptactva: Opět lesní pedagogika, jen v jiném podání, množství soutěží, ukázky cvičených holubů častého hosta zoologické a botanické zahrady Josefa Voráčka. Jenže počasí tentokrát na straně pořadatelů rozhodně nebylo.

Dubnové Velikonoce byly aprílově proměnlivé. Nejhorší byla sobota. Na Lüftnerce se po celé čtyři dny svátky jara připomínaly návštěvníkům s nimi spojenými tradicemi. A nejen v jejich rukodělně podobě reprezentované především zdobenými vajíčky. Ale rovněž tak, jak je vítala mládež – lidovým zpěvem a tancem. V pátek se v areálu statku představily ve zdejší premiéře taneční soubory Boleváček při Bolevecké ZŠ a IMPRO při pionýrském oddíle Mikulka. Sobotní odpoledne patřilo stálému hostu – dětskému folklornímu souboru Plzeňáček. V neděli rozezpíval a roztančil prostor pod statkem Úslaváček ze Starého Plzně, aby v pondělí vyvrcholil velikonoční folklorní maratón vystoupením a koledou souboru Pšeničky z Nepomuku pod vedením Oldřicha Ondruška.

Sobota 22. dubna – Den Země a první skutečně teplý jarní den v letošním chladném a především podmrzačeném jaru. Turnikety zaznamenávají návštěvnost ke 4 000 lidí. Naprosto zřejmě je též v zájmu o víkendový doprovodný program. Počínaje soutěžní naučnou stezkou. Stejně jako další soutěže je zaměřena k dnešnímu ekologickému svátku. Na hlavním stanovišti před Tropickým pavilonem je znázorněno sedm světadílů se sedmi globálními ekologickými problémy světa. Každý je srozumitelně stručně popsán, ke každému se vztahuje nějaký soutěžní úkol. Děti třídí odpady, zamýšlejí se nad tím, zda se může v přírodě potkat tučňák s ledním medvědem, v čem hlavně ohrožuje naši planetu odtávání ledovců, proč hoří lesy v Asii... Odpoledne na chvíli konkuruje celodennímu programu slavnostní veřejný křest knihy Expedice za poznáním. Za poznáním jedinečné a zajímavé přírody napříč světadíly s výjimkou Arktidy pohledem herpetologů, botaniků, zoologů a dalších cestovatelů. Z několika přítomných autorů publikace největší pozornost poutá Aleš Zíka, ošetřovatel z expozice Svět v podzemí. Stylově přišel v arabském oblečení, konkrétně přivezeném z cesty po Jemenu.

Slet čarodějnic, nazítří **prvomájové zpívání pod májkou**. A soubor doprovodných akcí věnovaný probouzející se přírodě a jaru je vyčerpán. Samozřejmě víkendový a sváteční program, tak je uveden v jeho kalendáriu, pokračuje dál. Dny japonské kultury, Docela jiným velkým dětským dnem, Vítáním léta, Květinovou dívkou, loučením se školním rokem. Při vyjmenovávání dalších akcí bychom došli až k poslednímu dni roku.

Slovo úžasný, úžasné, jako naprosto zprofanované, si autor těchto řádků zcela vyškrtl ze slovníku. V případě letošního zpívání pod májkou však učiní výjimku. Na taneční folklór navazující směr staropražských kupletů v podání souboru IMPRO pod vedením Věry Řežabové při pionýrském oddíle Mikulka byl jedinečný zážitek. A za všemi jarními pořady opravdu úžasná tečka!

František Hykeš

Prvomájový trvale udržitelný rozvoj

Tradiční prvomájový ochránářský May Day v současném pojetí Zoologické a botanické zahrady města Plzně je především připomenutím realizovaných projektů ve prospěch přírody v nejohroženějších místech světa, tak i u nás. V jejich prospěch plynou též peníze získané účastníky ochránářského svátku za prodej různých maličkostí, které vesměs osobně vytvořili a v případě rostlin vypěstovali. Ústředním mottem letošního ročníku byl trvale udržitelný rozvoj. Určitě dobře zvolené téma, neboť je často komunikované, přesto ale ne všichni vědí, co si pod ním představit a jak je z hlediska perspektivy lidstva a Země důležité.

Snad nejnáměšší a také nejnedodušší definice trvale udržitelného rozvoje pochází ze zprávy Naše společná budoucnost, jež vydala Světová komise pro životní prostředí a rozvoj OSN v roce 1987: „Trvale udržitelný rozvoj je takovým rozvojem, který naplňuje potřeby přítomných generací, aniž by ohrozil schopnost budoucích generací naplňovat potřeby své.“ Už z této základní definice je zřejmé, že koncept trvale udržitelného rozvoje je mnohem širší kategorie než ochrana životního prostředí. Jedinná postupná cesta k cílovému řešení vede přes globální revizi dosavadní sociální, ekonomické, ekologické a politické praxe ústící v provázané přetváření jednotlivých agend v souladu s hlavními cíli trvale udržitelného rozvoje.

Plzeňský May Day není rozhodně záležitostí jen škol, ale účast na něm je pro ně velkou výzvou, zejména pro ty ekologicky orientované. K těm, jež mají na prvního máje v zoo pravidelně svůj předváděcí stánek, patří rovněž Církevní základní a střední škola Plzeň. Co pro její zúčastněné studenty příprava na akci znamená a v čem je pro ně přínosná, na to jsme se zeptali pedagogy Mgr. Jany Hodkové.

Foto František Hykeš

Studentky církevní školy zdobily různé upomínkové předměty přímo před očima návštěvníků.

„Trvale udržitelný rozvoj probírají studentky při výuce. O to více času jsme měli při schůzkách dvacetilenného ekotýmu na vysvětlení poslání a cílů May Day a představení jednotlivých ochránářských programů zoologické a botanické zahrady. Samozřejmě jsme se také zaměřili na přípravu zboží, které nabízíme návštěvníkům. Zde jsem s několika kolegyněmi studentkám trochu pomohla. Ale především na nich bude záležet, kolik peněz během dne utržíme a jakou částkou podpoříme některý z ochránářských projektů. Určitě využijeme akce k setkání a výměně zkušeností s podobně smýšlejícími pedagogy a žáky. Rozhodně ze základní školy ve Zbirohu nebo

s lidmi z Ekocentra ve Spáleném Poříčí, kam chodíme na praxi.

Ještě bych ráda zmínila letos nově navázanou spolupráci mezi naší školou a zoologickou a botanickou zahradou. Spočívá v tom, že několik studentek obsluhuje při víkendových akcích jednotlivé soutěžní stánky. Bud' společně se zkušenými externími lektory, nebo, jako při Dni Země, úplně samy. Spolupráci pro ně považuji za velice přínosnou. Rozšiřují si při ní své znalosti, ale hlavně komunikují se soutěžícími, vysvětlují jim úkoly, hodnotí a komentují jejich vědomosti. To v době, kdy se kontakt mladých zúžil převážně na sociální sítě, pokládám pro jejich rozvoj osobnosti za velmi důležité a přínosné.“ (eš)

EXPEDICE ZA POZNÁNÍM IRIS

Hora od sousedů

V Plzeňském kraji jsou dvě místa spojená s přírodou, jež mají největší návštěvnost: Je to Šumava a Zoologická a botanická zahrada města Plzně. V první polovině druhého desetiletí tohoto století byly snahy na této skutečnosti budovat úzkou spolupráci. Projevila se například v participaci zahrady na Zoologickém programu Národního parku Šumava, vznikly v ní dvě naučné stezky o Šumavě a též jejím „sousedenci“ Bavorském lese; v plánu bylo vybudovat malou Šumavskou expozici s ukázkou rysa ostrovida a tetřeva hlušce. Zrodila se rovněž představa společného marketingu pochopitelně s přesahem do Bavorského lesa a se zapojením Pošumaví, jež se na rozdíl od vlastní Šumavy musí turistům soustavně připomínat. Následné personální změny ve vedení národního parku sice znamenaly odklon od původních představ, nicméně Bavorský les s nejvyšší horou sousedních hraničních hor Velkým Javorem a jeho okolím je stále oblíbenou destinací. Zahraníční a přesto jen kousek od nás. Přesně čtyři kilometry. Navštívme tato místa pohledem přírodovědce. Možná budete překvapeni, co objevíte...

Západní část Šumavy kolem Železné Rudy a v místech Královského hvozdů má pouze statut chráněné krajinné oblasti. I přesto, že se zde nacházejí dvě nejznámější šumavská jezera: Černé a Čertovo. Obdobně je tomu také na druhé straně hranice: Velký Javor, německy Großer Arber (1 456 m n. m.), je také vně Národního parku Bavorský les. Důvodem je jeho přeměna ve velký sjezdářský areál se zasněžováním a rozvinutou doprovodnou infrastrukturou. V osmdesátých letech minulého stole-

tí zde stavěla rovněž armáda. Přes silné protesty ochránců přírody na něm vybudovala zařízení protivzdušné obrany zaměřené na východní blok s dvěma radarovými kopulemi. V současnosti jedna z nich slouží NATO, druhá je osazena telekomunikačními anténami. Bez ochrany přírody ale nejvyšší hora česko-bavorského pomezí není. Přírodní rezervace tu byla vyhlášena v roce 1938 a od roku 2000 se může chodit v jeho vrcholových partiích jen po vyznačených trasách. Nejvyšší

metry společně nejvyšší hory, na níž se mohla většina Čechů dívat po desetiletí leda z vyhlídkových míst Šumavy, mají vegetačně a živočišnými druhy blíže k vysokohorskému charakteru, než k podobě zbytku celého pohoří. Je to dáno i tím, že vrchol je tvořen čtyřmi skupinami skal. A je bezlesý.

Hodně komerčně vyhlíží rovněž nedaleké Velké Javorské jezero (Grosser Arbersee). Hlavně jeho část u silnice. A přesto...

Pokračování na straně 18.

Foto 3x František Hykeš

Velké javorské jezero.

Pokrčování ze strany 17.

Nachází se pod jihovýchodním úpatím hory při 360 m vysoké Jezerní stěně. Jeho plocha je 7,7 ha a hloubka 16 m. Odhadovaný objem zadržované vody činí 450 000 kubických metrů. Je jedním z osmi ledovcových jezer Šumavy a navazujícího Bavorského lesa. Na německé straně hranice je největší. Jezerní hladina se leskne v nadmořské výšce 934 metrů nedaleko silnice E 53 spojující Železnou Rudu a německý Zwiesel. Dobrá dostupnost a vyhledávaný výletní hostinec, v posledních letech přestavěný a rozšířený, přispívají k tomu, že jezero patří k nejnavštěvovanějším místům Bavorského lesa a stalo se komerční turistickou atrakcí. Stačí však ujit pár stovek metrů od hráze. Frekvence návštěvníků se s přibývajícím vzdáleností výrazně snižuje a procházková pěšina nabízí nádherné pohledy na jezerní hladinu a nahlédnutí do zdejší nabídky horské květeny.

Hlubokou kotlinu vytvaroval v poslední době ledové mohutný svahový ledovec. V přírodním ceněném okolí Velkého Javorského jezera byly již v roce 1939 vyhlášeny přírodní rezervace Grosser Arbersee a Arberseewand s výměrou 157 ha. Především ochrany jsou nejen vlastní jezero a významné geomorfologické tvary, ale především původní smrkové a jedlo-bukové lesy s velkou řadou chráněných rostlin rašelinných společenstev, jako jsou rosnatka okrouhlostá, kyhanka sivolistá, stulík žlutý, klikva bahenní nebo rašeliníky a další. Zapomenout nelze ani na řadu ohrožených živočišných druhů. Především s řad bezobratlých.

Druhým ledovcovým jezerem schovaným v lesích pod Velkým Javorem, tentokrát pod severozápadním svahem hory v nadmořské výšce 918 m, je Malé Javorské jezero (německy *Kleiner Arbersee*) se třemi plovoucími ostrůvky. Je nejnižší položeným jezerem na Šumavě a v Bavorském lese. Jeho hladina zabírá 6,36 ha a maximální hloubka dosahuje 12 m. Objem vody je odhadován na 250 000 m³. Dříve bylo jezero značně menší, jeho plocha se asi zdvojnásobila po navýšení hráze v roce 1885. Jezerní stěna se zdvíhá nad západním břehem. Dalším „strážcem“ jezera je Malý Javor.

Ani ono nebylo ušetřeno civilizačních vlivů. Také u něj byla postavena turistická restaurace. Současně ho ale obklopuje přírodní rezervace Kleiner Arbersee, jež dále chrání rulový kar s mohutnou jezerní stěnou a okolní letité smrkové,

jedlové a bukové lesy s řadou chráněných rostlin, z nichž mnohé patří k alpské květeně. Kolem jezera vede naučná stezka.

Kdo má čas a má pocit, že toho ještě viděl málo a zážitků by mohlo být více, může v poznávání bavorského příhraničí pod Velkým Javorem pokračovat.

Přibližně dva kilometry severně od bývalého důlního a dnes lázeňského města Bodenmais, vzdáleného vzdušnou čarou devět kilometrů od Bavorské Železné Rudy, se v soutěsce Riesloch nacházejí jedny z největších šumavských vodopádů. Kolem celé soutěsky se rozprostírá stejnojmenná rezervace přístupná po více turistických trasách; jedné okružní a několika dalších vedoucích až k hoře Velký Javor a oběma Javorským jezerům.

Kdo by chtěl poznat na vlastní oči zvířenu bavorského lesa, tomu doporučujeme návštěvu rodinné pohodové zoologické zahrady v Lohbergu. Ve srovnání s plzeňskou je asi poloviční a nabízí více než stovku živočišných druhů. Lze si ji prohlédnout za hodinu, ale také v ní strávit celý půlden. Její výhodou je, že na návštěvníky od nás jsou v ní zvyklí, takže velká část informací je též v češtině. Městečko se nachází pod západními svahy Ostrého. Lze si ho tak odsud prohlédnout z druhé strany, nebo na horu vystoupat.

Procházku jen kousek za hraničními kameny ukončíme kamarádovou příhodou od Velkého Javorského jezera: Jako náruživý fotograf květin zašel několikrát v zadní části jezera do lesa za zajímavými rostlinami. Najednou si všiml, že ze země vyráží hříbky praváci. Fotografoval a sbíral. Po ruce neměl nic jiného, než plastový sáček od svačiny. Naplnil jej až po okraj. Pyšně ho nesl před sebou. Pohledy, s nimiž ho míjeli ostatní výletníci, bral za závistivé, nanejvýš za vyčítavé, že houby se sbírají do košíku. Po návratu na chalupu se hned pochlubil sousedovi. Ten si úlovek prohlédl a povídá: „Měl jsi člověče štěstí, že jsi nepotkal žádného strážce přírody. To by bylo hodně drahé. A nějakou houbafskou vášni bys ho neobměkčil. Němci nejsou žádní houbaři, v podstatě houby nesbírají. Dělal jsem u nich několik let, tak vím o čem mluvím. Kdyby tě je nezabavil a zaplatil jsi jen pokutu, měl jsi nejdražší bramboračku a houbovou omáčku v životě...“

Josef Hart

Malé javorské jezero

Velký Javor

Foto 2x Jaroslav Bican

Velký Javor

Vzácná dřipatka horská

ZNÁME SE?

Již podruhé vám představujeme zvíře zařazené v EEP – Evropském zachovném programu a chované v plzeňské zoo. Celkově jich zde aktuálně žije 76. Tentokrát jsme sáhli mezi ptáky. I proto, že jsou společně s drobnými živočichy dlouhodobě plzeňskou specialitou.

Zvíře vám představujeme jménem a na základě pěti otázek je vašim úkolem dopracovat se k jeho bližšímu poznání. Oproti předchozím soutěžím budete muset ještě určit, na které ze tří fotografií je vyobrazené. Na to mnozí při odpovědích na soutěžní otázky z prvního čísla letošního ročníku zapomněli!

Z vícera druhů holubů chovaných v plzeňské zoo není **holub růžový** neboli také **holub Mayerův** jediným taxonem tohoto rodu, který se dostal do Evropského zachovného programu.

- 1 Holubi náleží mezi ptáky: **A/** měkkozobé, **B/** vrubozobé, **C/** hrabavé.
- 2 Patří mezi: **A/** v přírodě vyhynulý druh, který udržují jen zoologické zahrady, **B/** v přírodě nebyl vyhuben, ale patří mezi ohrožené druhy.
- 3 Je možné, že v roce 1984 bylo v přírodě uváděno jen 20 jedinců holuba růžového? **A/** Ano, **B/** Ne.
- 4 Jeho domovem je: **A/** Afrika, **B/** Blízký Východ, **C/** ostrov Mauricius.
- 5 O tomto vzácném holubovi pojednává též kniha. Jmenuje se: **A/** Dědictví ostrova uprostřed moře, **B/** Zlatí netopýři a růžoví holubi, **C/** Jak Gerald Durel zachránil ostrovní holuba.
- 6 Na které fotografii je holub růžový vyobrazen? **1, 2, 3?**

Odpovědi zasílejte na adresu: hykes@plzen.eu, (nezapomeňte uvést poštovní adresu) nebo: ZOO a BZ m. Plzeň Pod Vinicemi 9 301 00 Plzeň a těšte se v případě správných odpovědí a štěstí při losování na zajímavé ceny spojené s přírodou!

Výherci z 4. čísla časopisu IRIS, ročník 2022:

Lenka Kúsová, Kašperské Hory; Josef Brychcin, Plzeň; Věra Hořáková, Plzeň.

Správné odpovědi na soutěžní otázky (IRIS 4/22):

1A/ vše, co je uvedené, je pravdivé (velcí klokani se pohybují skoky až 11 m dlouhými rychlostí téměř 60 km/hod, na kratší vzdálenost se dokážou rozběhnout až sedmdesátkou, při vyhledávání pastvy mohou denně urazit i 100 km, 2/ lépe vidí moucha, 3/ největší hmotnost má kočka domácí, správněji kocour, a následují tučňák Humboldtův, lemur kata, kos černý, 4/ kaloni jsou savci, rostlinní opylovači, býložravci – jejich příbuznými žijícími rovněž u nás jsou netopýři, 5/ v zimě u krmítka nepotkáte skrývání polního ani jirčku obecnou.

Všem výhercům blahopřejeme!

Návštěvnícký servis

ZOOLOGICKÁ A BOTANICKÁ ZAHRADA MĚSTA PLZNĚ

Otevřeno denně březen – říjen: 8 – 19 hod. (pokladny do 18 hod.)

listopad – únor: 9 – 17 hod. (pokladny do 16,30 hod.)

Vstupné: dospělí 220 Kč, zlevněné 160 Kč.

Rodinné vstupné: dva dospělí + dvě děti 720 Kč.

Dva dospělí + tři děti 850 Kč.

Děti do tří let vstup zdarma.

Parkoviště 100 Kč (osobní auto), 150 Kč (autobusy).

Dinopark je v období listopad až březen uzavřen.

Roční permanentky Zoo a BZ – rodinná

(dva dospělí + dvě děti po dovršení věku 3 let) 3 000 Kč,

(dva dospělí + tři děti 3 200 Kč)

V pondělí senioři nad 60 let v Zoo a BZ 30 % sleva!

Psi do Zoo a BZ přístup nemají!

AKVA TERA Palackého ul. č. 5

Denně od 10 do 19 hod., vstupné: dospělí 70 Kč, zlevněné 50 Kč.

Poslední vstup v 18,30 hod.

Pro opakované návštěvy Zoo a BZ

i AKVA TERA využijte výhodných permanentek!

Podrobný ceník najdete na webových stránkách zahrady.

Zoologická a botanická zahrada města Plzně

Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň, tel.: 378 038 325

<http://www.zooplzen.cz> e-mail: zoo@plzen.eu

Aktuální kulturní akce také na: www.iris-zooplzen.cz

facebook: Zoo Plzeň, Sdružení Iris

Jak získat časopis Iris

Časopis si je možno předplatit formou úhrady poštovního. Poplatek za posílání čtyř čísel činí 100 Kč. Pokud si chcete čtvrtletník IRIS předplatit, kontaktujte nás na e-mailu: zoo@plzen.eu, nebo na telefonu: **378 038 303**, případně poštou na adrese: **Zoo a BZ Plzeň, Pod Vinicemi 9, 301 00 Plzeň.**

Bezplatně lze časopis získat v jeho distribučních místech:

V **Plzni** na adrese vydavatele, v Akva Tera v Palackého ul. 5 a dále na radnici, v městském informačním centru na nám. Republiky, v podatelně Krajského úřadu Plzeňského kraje, v Národním pedagogickém institutu ČR v Čermákově ul. 18, ve Studijní a vědecké knihovně PK a na obvodních úřadech Plzeň 1 až 4. V **Karlové Věch** na Krajském úřadu Karlovarského kraje, magistrátu města, v Národním pedagogickém institutu ČR v Západní 15 a ve Stanici mladých přírodovědců ve Staré Roli. V **Chebu** v Domě dětí a mládeže Sova.

Časopis lze získat také ve většině střediskových knihoven v Plzeňském a Karlovarském kraji a dále v informačních centrech v Klatovech, Rokycanech, Stříbře a Rožmitále pod Tř., v Muzeu Českého lesa v Tachově, v sídle Svazku obcí Blatenska v ul. Na Tržišti/Spálená a na odboru životního prostředí MěÚ Strakonice v ulici Na Stráži.

Zootrhy 2023

9 – 12 hodin, areál bývalé plzeňské papírny

10. 6., 29. 7., 23. 9., 21. 10., 18. 11. 9. 12.

Prodej, nákup a výměna terarijních živočichů, exotických rostlin, krmiv, chovatelských potřeb a literatury.

Jejich přejímka od 6 do 9 hod. Cena stolu 100 Kč.

Rezervace: 777 578 676

Pořadatel burzy si vyhrazuje právo změnit v případě nutnosti termín konání nebo místo ZOO TRHŮ Plzeň.

Sledujte proto www.zootrhy.wz.cz.

Prima

MROŽ

ZMRZLINA, KTERÁ SPOJUJE

Cocoa

Jahodový s tvarohem

Jahodový s tvarohem a bílou polevou

/PRIMAZMRZLINA

Vodárna **Plzeň**

Máme stejné cíle, respekt k přírodě a její ochranu.

Plzeňská vodárna a Zoo Plzeň, to je partnerství založené na křišťálově čisté vodě. Tak čisté, že ji může pít každý.

VODÁRNA PLZEŇ a.s. – Hlavní partner Zoo Plzeň

Skvělá voda každý den
www.vodarna.cz

Autocentrum Šmuccler
má nového člena!

je RYCHLÝ LADNÝ ELEGANTNÍ

...a perfektně
zapadá do
našeho týmu.

Šmuccler
Borská 59, Plzeň

